
NOĆNE LUTKE

SASA ILIĆ

*Prošlost drugog i, unekoliko,
istorija čovečanstva u kojoj ja
nikad nisam sudelovao,
kojoj nikad nisam prisustvoovao,
jeste moja prošlost.*

E. Levinas

Ana Dajdić me je ostavila u praznom gledalištu Štabpupena i kao mačka se uspenrala na zamračenu pozornicu. Samo časak nakon toga, jedan reflektor sa tavanice osvetlio je naherenu lutku na stolici. Taj lutak, opuštenih ruku i klonule glave, delovao mi je umorno. Imao je belu košulju sa podignutom kragnom i, rekao bih, crvenkastu nakostrešenu kosu. Sedeo je tu bez snage za igru, bez volje kao što sam i ja sedeo u gledalištu, gotovo pripit, sa zbrkom u glavi koja je nastala na zabavi kod Ota Froša. Nisam imao pojma zbog čega me je Ana Dajdić noćas dovela baš u Štabpupen. Nisam to mogao ni da pogodim. Ako je taj lutak preda mnom bio razlog, pomislio sam s mukom, onda zaista nije trebalo da pođem s njom. Sedeo sam u praznom teatru, znajući da u tom trenutku na mene čekaju bolesni Greber i moj poslodavac iz Beograda. Glava mi je bila teška i s vremena na vreme bi klonula. Osećao sam da više nemam snage da učinim bilo šta i da se neminovno bližio čas kada ću napustiti Berlin. Vratću se u Beograd bez posla, bez para, bez prijatelja. Događa se to u životu kada čovek nema načina da ispravi put kojim je slučajno krenuo, tešio sam sebe zureći u treperavu svetlost na pozornici. U tom času, ona mlohava ruka među nogama lutka kao da se pomače. Ja raširih oči: to se u međuvremenu Ana sa crnim halbcilndrom na glavi približila lutki otpozadi i gurnula kroz neki prorez svoju ruku u njen rukav, dok je drugom prihvatila ruku koja je štrčala iz lutkinog potiljka. Lutak se zatresao kao da se budi u hladnoj sobi:

– Dobro večer! oglasi se lutka sonornim glasom: Dobrodošlicu vam želim... u *Stabpuppen!* Jer ako ste svratili u ovaj teatar, onda ste sigurno hteli da vidite lutke! Ali ne! Ne, ne i ne! Ovde sam samo ja. (Lutak se zagleda u Anu pored sebe.) I ovo nije večeras Hakešer Markt. Ovo je neko drugo mesto. Je l' tako Ana? (Tako je, odgovori ona svojim glasom.) E kad je tako, onda... Hm, šta sam ono hteo da... Pa da... Koliko je meni godina danas? Skoro četrdeset i jedna... Ana, to je puno, zar ne misliš? Pa to je previše! Pogledaj me! Da li ja

to počinjem da starim? Do juče nisam primećivao to. Sećam se, moja majka Neda je vrisnula u kupatilu kada je videla prvu sedu. Bila je subota. Na drugom programu Radio Beograda išao je izveštaj o vodostaju reka u Jugoslaviji – naravno da ću vam pričati o Jugoslaviji, a o čemu bih – pa znate ono: *Reka Drava 208, dve stotine osam, reka Una...* Majka je vrisnula na vodostaju reke Drine i pojavila se na vratima kupatila sa istrgnutom sedom vlasi u ruci. Oči joj behu narasle od suza. Pokušao sam nešto da kažem, ali ona me je odgurnula i otišla do velikog ogledala u predsoblju. Zagledala se, počela da jeca. Bio je neki težak dan. Uveče nije spremila večeru, sutradan se spakovala, otišla u Sokobanju. Potrošila je svu našu ušteđevinu koju smo čuvali za letovanje, a kada se vratila izgledala je umorno i razočarano. Rekla je: *Ne pitaj me ništa! Za to vreme dobila je još sedih vlasi. Izbijale su kao vlaga iz zida. Je l' tako bilo Ana? (Ana klimnu glavom, a lutak prstima dotače svoje lice kao da ga ispituje.)* C, c, c, koža mi je suva, moram nešto da... Možda neku kremu da uzmem? Ana, šta ti misliš? Ti izgledaš dobro, hoću da kažem, sveže. Šta koristiš? Kaži! Što si takva. Ih...

422 *Ana najednom ostavi lutku. Lice joj je bilo bledo ispod natučenog oboda šešira. Učinilo mi se da joj je za trenutak osmeh zatitrao na licu, ali ne, bila je to samo grimasa kojom je pozdravila mene i preostalu, nevidljivu noćnu publiku pozorišta na Hakešer Marktu. Ona dva puta glasno ponovi nešto, a onda se podboči i odmače u stranu, okrenuvši profil prema lutki:*

– Ova lutka ovde! *reče glasno, napravivši kratku pauzu kao da želi gadno da opsuje:* Ova mlohava, nikakva, ova odrpana, ova beživotna prnja, ova lutka, kao što rekoh, ovde... Može biti bilo ko. Aber, diese Puppe ist mein Leben. Preziva se Baltić. Bivši je oficir jugoslovenske mornarice. Zamislite, sada živi u Berlinu. Neću da vam kažem gde. I ne boji se starosti. A stari... Živi sam. Nemci kažu "allein". On ne voli tu reč. Ljudi je ovde često govore. Pa i on je počeo. Čini mu se da od svih nemačkih reči ona najstrašnija zvuči. Živi sam, kako što rekoh. Ponekad... *Ana se okrenu prema gledalištu kao da proverava da nije stigao još neko: ...ponekad ga, htedoh da kažem, posećuje jedna žena. Ona to čini svojevoljno. Obično petkom, kasno uveče. Zove se Eva Zojfer. Ima pedeset i tri. Živi, takođe, sama. Magdalenenštrase broj 48. U Berlin je došla godinu dana pre ovog čoveka, i to pravo iz sanatorijuma za lečenje bolesti zavisnosti u Lajpcigu. Karl-Tauhnic-štrase 25. Tamo su se sreli prvi put, na radionicama profesora Pilgera. Oficir Baltić je u taj sanatorijum dospao pošto je bio uhapšen kao lice sa lažnim dokumentima. Ovaj, ovde, Baltić, zatražio je tada politički azil, nakon čega je zatvoren u karantin. Međutim, pošto se ustanovilo da ima napade delirijuma tremensa, premešten je u sanatorijum, na lečenje. Doktor Pilger ga je priključio svojoj grupi pacijenata – sekciji broj 2. Eva je izlečena, ali ovaj Adam, hoću reći Baltić,*

c, c, c, pa ne baš. Ovaj čovek možda ne može bez alkohola, ali zbog toga nije nostalgican, kao toliki izbeglički svet u Berlinu. Ne drži slike zavičaja na zidu svoje sobe, ne kupuje novine iz Beograda ili Zagreba, ne dopisuje se ni sa kim, jednom rečju, Einzelgänger! Kada ga neko pita odakle je, on najradije prećuti odgovor, čak misli da je takvo pitanje vulgarno, bar kada se nalazi u većem društvu. Ovaj čovek, htjedoh da kažem, diese Puppe odbrusi tada da ne razume pitanje, ustaje, odlazi. Najradije ide u bioskop. Međutim, pošto nije navikao na sinhronizovani glas odlazi samo na projekcije u malom kino-teatru, gde može da čuje svoje omiljene glumce. Sedi u poslednjem redu i negde pred kraj filma oseti kako više ne može da izdrži, pa najpre prebaci noge preko prednjeg sedišta. Onda se zavalj, prekrsti ruke... Dok spava, izgleda upravo ovako, mlohavo, bedno, kao sad...

Lutka najpre zatrese glavom kao da je utrnula od neudobnog položaja na stolici, a onda joj Ana ispruži jednu nogu:

– Eva! Jesi l' to ti? Ko je to? (Ja sam! *odgovori Ana svojim glasom, ne gledajući ga u lice.*) – A, ti si... Koliko li je sati? Koliko sam spavao? Uf, uf, sve me boli. Utrnuo sam od ove stolice. Moraću uskoro da nabavim neku fotelju kao što je ima Eva. Na njoj možeš sve da radiš. Jesi l' videla? Bila si kod nje? Ima ukusa? Zamisli, našla ju je na ulici. Izbacio neko, valjda. Toga u Jugoslaviji nije bilo. Tamo bi pre šutnuli čoveka na ulicu nego hoklicu. Šta bi Eva rekla. Molila me je da je vodim u Beograd. *Jest, Krieg ist fertig.* Jeste, ali... Kako to da joj objasnim... Jooj, sav sam utrnuo... Ne bi ona to razumela. Ko što ništa nije mogo da shvati onaj Pilger. A on je, verujem, imao najbolje namere, samo ja... nekako, hm. Ni otac mi nije odbijao dobru kaplju. A kad nas je ostavio... Čekaj malo. Bilo je to... Pa da: spremao sam se tad za akademiju. Zatekao sam Nedu u kupatilu. Crvena voda, a ona bez svesti, pluta. Ne znam kako sam ostao pri sebi. Uzeo sam je pod pazuhe. Nije bila teška. Zamotao sam joj ruke nekom košuljom i pozvao hitnu pomoć. Kad je sve prošlo, imala je običaj da kaže: Sam je tako hteo. A nije, znam da nije. Bar ja nisam verovao u to. Činilo mi se da preteruje. I posle tog slučaja, krila je ruke u društvu, a majicu je nosila samo po kući: da ljudi ne vide šta je sve radila. A kada bih ja nešto prozborio o Stevanu, prekinula bi me. Nije volela da se priča o njemu, a kada već nije imala kud, ponavljala bi isto: Tvoj otac Stevan, govorila bi mi preko volje, nije ni imao čime da se pohvali. Onda bi se nasmejala oholo: Znaš li, reče, da je pri nekom popisu iz obrenovićevske Srbije, u selu odakle su Stevanovi stari poticali, u njegovoj familiji samo, registrovano jedno lice kao ludo, kao besomučno takođe jedno, zatim troje blesastih, desetak prosutih i dvoje suludih. Jedno dete od to dvoje suludih, bio je moj predak, neki

Avram Baltić. Iako sulud, imao je dosta sreće u životu. Najpre se pokazao dobro u računu. Međutim, iako su mu brojevi bili naklonjeni, Avram se posvetio gajdama. (*Ana naglo zaustavi pokret ruke i sumnjičavo se zagleda u lutku. Onda malo podiže obod svog šešira i nastavi da pomera lutkine udove.*) Da. Što se čudiš? Doduše, dogodilo se slučajno, pošto je uginuo pas kog je mnogo voleo. Da ga ne bi zaboravio, odrao mu je kožu. Od uštavljene kože napravio je meh, a od zove različite piskove koje je stegao metalnim prstenovima i zalio ih olovom. Potom je izdubio dvojnice, izbušio rupe za prste. Spojio je to sa mehom, a ispod leve ruke je privezao laktaču: naposletku je izašao iz radionice sa novim gajdama. Počeo je da nadima meh i gajde su zasvirale. Međutim, to nije bilo dovoljno. Nastavak priče je verovatno smislio neko posle njega, želeći valjda da objasni kako se sviračem u to vreme nije postajalo lako. Krenuo je, dakle, taj Avram Baltić jedne poratne godine na put, u Negotin, naravno pešice, noseći gajde. I na tom putu, dok je prelazio preko klimavog Mrtvačkog mosta na Timoku, izašao mu je u susret čovek u iznošenom vojničkom odelu. Široko lice mu beše uraslo u bradu. Nije se mnogo razlikovao od tolikih povratnika iz rata sa Bugarskom, koji su u to vreme tumarali Srbijom. Isprečila mu se, rekoš, ta vojničina i ne da mu da prođe. Avram pokuša da ga zaobiđe, al' ne ide. Nepoznati se pomače u stranu, gurnu ga laktom, nakašlja se. Vidi Avram da je vrag odneo šalu. Zbog toga ga upita šta hoće. Vojnik se naceri i zatraži da mu ovaj odsvira nešto na gajdama. Avram se nije zbunio, namestio je laktaču i zasvirao. Međutim, vojnik je nezadovoljno vrteo glavom: Ma neću ja to, reče i izvuče nož, hoću pravu svirku, kakvu sam slušao kod Bugara. Avram se izgleda mnogo uplašio i pokušao da pobegne, ali bilo je kasno. Vojnik ga je lako savladao, oborio na daščani most i nožem mu mali prst na desnoj ruci, uzduž, rasekao nadvoje. – Gde si ti video gajdaša bez šestog prsta, nasmejao se vojnik vraćajući nož u korice. Avram je od straha umokrio čakšire, ostavši da leži na Mrtvačkom mostu. Svirka u Negotinu mu je propala, ali mesec-dva kasnije, on je počeo da svira sve bolje, koristeći, kad ga niko ne vidi, i onaj šesti prst. Tu, na tom visećem mostu, zapravo, počela je povest moje porodice. Nisam to smeo da ispričam doktoru Pilgeru, naravno, jer bi pomislio da sam lud. Kako bih njemu ili Evi mogao da objasnim da u mojoj porodici postoji neki strah od uniforme još od tih vremena i da smo taj strah oduvek najradije lečili alkoholom i sviranjem. Šta ti misliš, Ana? Da li je trebalo to da mu kažem? (Mislim da jeste, *odgovori Ana prislonivši svoj obraz uz njegovu.*) Pa dobro, možda ću, jednog dana, mislim, sve to da mu kažem. Zasad još ne mogu. (Zbog čega? *upita ga Ana, podižući njegovu desnu ruku kao da odmahuje.*) Misliš li da jedan Nemač može da razume ovako nešto? (Mislim, naravno da mislim.) E, onda se varaš. Probao sam jednom da mu ispričam nešto, pa ne baš to, ali slično. (I?) I ništa. Gledao me sažaljivo, a onda mi je izmerio puls i pregledao beonjače.

Prepisao mi je jake sedative i ostavio nedelju dana da samujem. Pomislio je da ja to pričam zbog intenzivne terapije. (*Pa kako je to bilo?*) Ih, kako... Ne znam. U stvari, znam dobro kako je bilo. Sedeli smo u krugu. Preko puta je bila Eva. Dan pre toga hospitalizovana. Bila je umorna, sa teškim podočnjacima koje je krila naočarima za sunce. Pilger joj to nije dozvoljavao. Ona se ljutila. Onda je došao red na mene. Da se predstavim i kažem nešto o sebi. Zbog čega pijem, zbog čega sam tu, u Nemačkoj... Rekao sam im da je teško to objasniti, ali da bih pokušao. U pitanju je greška, rekao sam. (*Kakva greška? upitala je Ana, dok je poručnik svojom levom rukom gladio koleno.*) Pa jednostavna. To je kao u saobraćaju, kad kreneš jednosmernom ulicom u suprotnom smeru, eto kakva. I onda se sudariš. A lepo si video znak. A mislio si da niko neće. A hoće. Tako sam im rekao jer i oni su pitali: Kakva greška? A onda sam pokušao da im objasnim. Greška je bila u uniformi. Svi su podigli glavu kada sam izgovorio tu reč, jer i Nemci reaguju na nju. Bili su *betroffen*. Ta reč kod njih izaziva neko neprijatno sećanje, valjda. Pilger je potom ispitivao prve asocijacije na tu reč. Eva se šegačila: “Kölsch”, “Tuborg”, “Heineken”. Provocirala je Pilgera. On se nervirao, ona smejala. Tog časa mi se svidela. Eh, nezaboravni lajpciški dani... Ali da se vratim na uniformu. Dakle, od onog događaja na Mrtvačkom mostu, Avram Baltić se zarekao da nikada neće da obuče vojničko odelo. A u Srbiji to nije lako. Avramu je pošlo za rukom jer je imao šesti prst, a vojska anomalije ne trpi; tako je Avram u to doba ušao u red “nesposobnih”, što je u prevodu značilo nespremni za život. Iako je bio svirač, bilo mu je teško da se oženi, jer ga je taj žig svuda prokazivao kao gubavca. Žene su, kažu, volele njegovu svirku, ali su ga se klonile posle. Jednom su dočuli, ipak, da se na Kraljevici tajno sastaje sa nekom udovicom iz Zaječara, organizovali hajku, uhvatili ga i naložili da mu se udari “dvadeset po turu” u centru varoši, na oči te nesrećne žene. Onda su mu isekli gajde, napunili ih katroanom i proterali ga iz grada. Avram je ležao čitav dan, sav otekao i bolan, modrih nabreklih mošnica zbog kojih nije mogao da hoda, već se vukao po prašini kao mrcina. Dve godine se Avram lečio posle tih batina da bi na kraju završio u bugarskom gradu Vidinu, gde je na nekom panađuru upoznao vidaricu Svetlu Tutundžijevu. Ona je primila svirača u kuću, pregledala ga a onda mu rekla da će pokušati da ga izleči. Avram, naime, od onih batina više nije mogao da skupi noge zbog otečenih mošnica, niti je smeo da pomisli na žensko. Svetla mu je naredila da skine pantalone. On se uplašio razgledajući prostoriju ispunjenu posudama i gvozdanim pomagalicama koja nisu obećavala ništa prijatno. Žena se nasmejala, naloživši mu da se okrene ka zidu i raskreči noge. Vezala mu je potom ruke za metalne alke koje su bile pričvršćene za zid. Videvši da Avramova kolena klecaju, Svetla ga udari po dupetu a zatim založi vatru u ognjištu. Rekla mu je da u njegovom slučaju trave nisu do-

voljne i da će morati najpre da mu “oslobodi mošnjje”. Biće bolno, dodala je stavljajući dugačku iglu u vatru. Avram je prislonio glavu na zid i čvrsto stegao karike. Žena je uhvatila usijanu iglu kleštima i približila mu se: stegla mu je mošnjice toliko da ove sasvim pocrneše. Pošto ih dotače vrhom igle, iz njih poteče sukrvica. Avram visnu obešen o karike. Tri nedelje kasnije, svirač se sa novim gajdama i novom ženom vratio u Srbiju. Ta Svetla Tutundžijeva postala je moja čukunbaba. Do kraja godine, rodio im se sin Boris.

Ana se uspravi i poče da korača, povremeno zastajkujući, osvrćući se preko ramena prema meni. Međutim, po njenom licu sam mogao da pretpostavim da me ne vidi već da to čini rutinski. Nisam znao šta me je sprečavalo da ustanem i odem iz Štabpupena. Nasuprot toj želji, pažljivo sam pratio pokrete te žene na sceni, koja je povremeno nestajala, krijući se iza nepoznatog glasa i tuđih sećanja. Ana se onda zaustavila i uperila prst ka lutki:

426 – Ova krpa bi da priča večeras! Ova budala, za koju je blago reći da je promašila život. Ona bi da se iskupi, ali bi isto tako da sakrije nešto od nas. Kao prvo, podatke o svom životu u Nemačkoj. Od čega je gospodin živeo svih ovih godina? Šta je radio pre dolaska u Nemačku? On bi sve nas da obmane. Zbog čega je napustio mornaricu? Da li je bio u Bosni? Kako je prešao granicu? Da li mu nešto znači prezime Smolic? Guk mal! On se samo pretvara da spava. U stvari načulio je uši kao zec. I već smišlja neku gadost kojom će nas zamajati... Gospodine! Probudite se! Gledaju vas, zaboga! Vama govorim! Hej! *Ana mu se sasvim približi i poče da pokreće njegova ramena koja zadrhtaše pod teretom optužbi. On se, pognute glave, lagano nagnu napred i osloni na kolena kao čovek koji ne zna na koju bi stranu: Jesam, jesam! Sve sam čuo! I šta sad? Očekuješ valjda da ti kažem šta sam sve radio... Tako je i Pilger hteo sve nešto preko reda. Ja nisam mogao. Nisam hteo, u stvari, da ga pratim. Eva je išla do kraja. Ja nisam. I ostali su išli. Ja, jebiga, nisam. Ali Eva je volela da me sluša. Terala me da im pričam. Šta sam mogao. I Pilger bi slušao. Naročito kada sam im pričao o Borisu Baltiću. Ono što sam znao. A nisam znao mnogo. O tom čoveku najmanje znam. Bavio se, naravno, muzikom. Sviraio je na duvačkim i žičanim instrumentima odmalena. Voleo je, izgleda, najviše violinu. Avram ga je u početku vodio sa sobom, međutim, kako je vreme odmicalo počeo je da uviđa da Borisov talenat nadrasta njegovo vašarsko sviranje. Već sa devet godina, Boris je bolje svirao od oca, bolje od mnogih koje su sretali i slušali na tim putovanjima. Jednom prilikom, Borisa je u negotinskoj kafani “Đerdap” čuo neki profesor muzike iz Beograda. Tada je predložio Avramu da pošalje sina na školovanje. Avram je pogledao u dečaka i zavrteo glavom. Ali kad je profesor pomenuo državnu stipendiju, Avramu se osmehnuo brk. Svetla se, međutim, nije*

slagala s tim. Ona je htela sina kod kuće i stoga je zapretila Avramu da to ne čini. Jedne noći, ipak, Avram budi Borisa i onako pospanog, sprema ga za put. Boris nakon tog putovanja ostaje četiri godine u Beogradu gde uči violinu, a potom odlazi u Beč. Kod profesora Jena Hubaja, studira violinu, opštu i dramatsku kompoziciju. U međuvremenu saznaje da mu je majka na samrti i da Avram polako gubi kontrolu nad prstima. Tog juna, međutim, Boris je zaokupljen drugim stvarima. Sprema se da održi dva koncerta u velikoj Ritterskoj dvorani: nakon prvog je primio austrijsku državnu nagradu za muziciranje na violini, a drugi je otkazan zbog vesti koja je tog dana stigla iz Sarajeva. Ne znajući šta da čini, Boris Baltić nervozno šeta po sobi. Odlazi do stola, otvara tešku kutiju sa Stradivarijusovom violinom, zatvara je. Gleda onda sa prozora na ulicu, krijući svoje lice iza prozirne zavese. Iako se na ulici Penveg ne događa ništa posebno, on prati prolaznike koji zastaju pred kućom, vidi ih zatim kako pokazuju nekud u vis, nimalo slučajno, prema njemu. Potom, vidi patrolu policajaca u pokretu, koja se u roku od sat vremena vraća nazad, istim putem. Smotreći kroz prozor, Borisove oči rastu od straha i pred kraj dana odlučuje da ode do srpskog poslanstva u kojem se nakon jednog kamernog koncerta upoznao sa gospodinom Jovanovićem, poslanikom u Beču. Dugo mu je trebalo da se reši na taj korak. Napokon je izašao. Sa sobom je poneo samo futrolu sa violinom. Izbegavao je svakog prolaznika, čak se jednom, nesmotreno koračajući, sudario sa nekom ženom. Boris je to shvatio kao deo urote, jer je svakog časa očekivao da će doći po njega. S vremena na vreme bi se osvrtao i svaki put bi video nekog novog čoveka koji mu je bio na tragu. Tako je počeo naprećac da skreće u nepoznate ulice Beča, samo da bi izmakao progonu čije je pipke video u svakom prolazniku, svakom pogledu koji bi ga ovlaš dotakao. Naposljetku se našao u slepoj ulici. Više nije mogao nazad; za leđima su mu bile dve žene u pratnji trojice oficira. Boris je uzdrhtao setivši se stare očeve priče o susretu na Mrtvačkom mostu. Stegao je futrolu i požurio napred, ka malom zdanju jarkocrvene fasade. Tek kada je sasvim prišao, shvatio je da ulazi u *Spiegelkabinett*, koji je odnedavno postao bečka atrakcija. Tu kuću ogledala držao je izvesni Kirher koji je, videvši Borisa na ulazu, odmah otvorio sledeća vrata kako bi ga propustio u levkastu odaju prepunu različitih ogledala. Boris je klimnuo glavom i ušao. Najednom je stao. Bio je okružen mnoštvom ljudi u crnim odelima koji su držali iste crne torbe. On je potom zakoračio unazad, oni su zakoračili unapred. Boris je podigao ruku, oni su svoje ruke uperili ka njemu. Njemu se učinilo da kažu: Ti si to učinio! Od straha je ispustio futrolu sa violinom. Istog časa su svi ostali bacili svoje torbe. Boris je pomislio da su to agenti koji su čitavog dana merkali njegov prozor u Penvegu broj 56. Pokušao je da hoda unazad, ali je ubrzo udario u ogledalo iza svojih leđa. I drugi su stajali ukočeni i gledali ga širom otvorenih

očiju. A onda su ogleдалa počela da se okreću i za trenutak su svi agenti nestali, da bi se umesto njih pojavile neke razvučene mrlje, zapravo odrazi na ispupčenim poleđinama ogleдалa. Boris je vrisnuo kada je video jedan od tih odraza. Podigao je ruku, i rugoba je učinila isto. Osvrnuo se i video da je okružen nakazama, čije su oči podsećale na njegove. – To nisam ja! ponavljao je Boris. Počeo je zatim da se kreće po sali, što su učinili i ostali. Pri tom su počeli da se deformišu: trupovi im se skrćivali, rasli trbusi, produžavale uši, bubrele oči. Naposljetku ga je iz ogleдалa posmatrao neki nakazni, uplašeni Boris, čija se donja otečena usna spustila do grudi. U razjapljenim ustima, nazirali su se krivi, dugački i zaoštreni zubi. Boris je prekrilo lice rukama i udahnuo duboko. Pokušao je da se koncentriše, da misli na protekli dan i da sebi objasni da su to samo refleksije njegovog lika na krivim ogleđalskim plohamajstora Kirhera. Pa ovo mu nije bila prva poseta bečkom *Spiegelkabinettu*. Samo, prošli put bilo je drugačije. Nije video sve ovo. Pokušao je da pronađe neko racionalno objašnjenje, a onda je okrivio odeću za takav odraz. Ne gledajući u ogleдалa, počeo je da raskopčava dugmad, mašnu, košulju. Bacao je sve na pod, ostavši na koncu go. Podigao je pogled: pred sobom je ugledao izobličenu telesinu nekog prepotopskog reptila, sa krestom i nezgrapnim teškim falusom koji se kao treća nogu spuštao na pod. – Nisam ja to! zavapio je Boris Baltić, zateturavši se bez snage. Njegovi odrazi su se kretali sporije, tronoške. Boris je pao na kolena i oborio glavu. Bio je poražen. Slučajno je kraj sebe, tada, napipao futrolu sa violinom, otvorio ju je i uzeo u ruke. Sklopio je oči i počeo da svira. Bilo je večer 28. juna 1914. Vlasnik *Spiegelkabinetta* je začuo zvuke Mocartovog violinskog koncerta, zbunio se, a kada je otvorio vrata na dvorani sa ogleđalima, video je čitav orkestar, samo umesto ljudi tako su muzicirale neke zveri. Takvu transformaciju je te večeri video prvi put, a sutradan je u bečkoj štampi osvanula ispovest izvesnog E. Kirhera, koji je ubistvo prestolonaslednika povezao sa čudnim događajem u svom *Spiegelkabinettu*. Violinista je, dakako, hospitalizovan i podvrgnut ozbiljnom lečenju...

U Beograd se Boris vratio tek posle rata: od prtljaga je imao težak kofer bakarnog okova, crnu futrolu sa violinom i mutni pogled koji je pokušavao da sakrije naočarima. Pristigavši u prestonicu nove države, Boris se suočio sa lošim vestima: najpre saznaje da mu je otac nestao u ratu, a potom da je odbijena njegova molba da održi koncert na "Kolarcu". Boris Baltić u to vreme stanuje u iznajmljenoj sobici u Ulici braće Nedić, gde počinje da gladije jer su mu kao bivšem austrougarskom đaku skoro sva vrata bila zatvorena. Zbog toga pokušava da objavi jedan polemički tekst, zapravo svoje viđenje rata, ujedinjenja i sarajevskog atentata, ali ga urednici *Književnog juga* ubeđuju da sačeka. Naposljetku, on počinje da svira po krčmama, od "Albanije" i "Kasine" do "Savamale". Beogradski dokoličari i pijanci ga u svom ma-

niru prekrštavaju u fon Blatića, a kad ih alkohol potpuno obuzme, teraju ga da se penje na drvo pred kafanom i da im odozgo, viseći kao slepi miš, svira *Kreće se lađa francuska*. Na “Kolarcu” svira samo jednom, ali ne u glavnom programu već kao muzička pratnja u kinematografu, na projekciji filma *Turski i bugarski zarobljenici u Beogradskom gradu*. U to vreme živi sa studentkinjom filozofije Milenom Gorkić. Iz te ljubavi rađa im se sin Dimitrije. Nakon pet mršavih beogradskih godina sviranja po kafanama, Borisa obuzima apatija, a Milena ga ozbiljno kritikuje kao defetistu i austro-ugarskog dekadenta, da bi ga naposljetku napustila zauvek, povevši sa sobom i dete. A Boris? Borisu se od tog dana potpuno zametnuo trag...

Žena u crnom se proteže, a onda hitrim koracima nestade sa pozornice. Otuda se začu neko kotrljanje, a potom se na sceni pojavi veliki bolnički krevet. Ana podiže lutku i posadi je na ivicu postelje. Stolicu približi uz krevet umesto nahtkasne. Pošto spusti flašu i čašicu na nju, ode s druge strane kreveta, pope se kolenima na postelju i podvukavši ruke ispod lutkinih pazuha, raširi prste na njenim grudima:

– Bivši poručnik jugoslovenske mornarice voleo je da ga Eva miluje po grudima, ovako, zatim da ga dodiruje po stomaku, ovako, i da nakon toga zajedno popiju po čašicu šnapsa. Onda bi tražio da mu čita novine, dok bi sam ležao na krevetu i gledao u plafon. Povremeno bi komentarisao. Voleo je da sluša komentare TAC-a o hidrološkoj situaciji u Evropi. Glückliche Tage! Već je bio navikao na život u sanatorijumu, na Evu, doktora i celu grupu koja se tu lečila. Doktor je, međutim, sa sve većom pažnjom pratio Baltićevu ispovest. Tražio je od njega da priča ponovo, da se seća detalja, tragao je za novim verzijama i svaki put bi rekao: Pokušajte ponovo! Setite se! Baltić je onda morao ponovo da se priseti Mrtvačkog mosta, Špigelkabineta, kinematografa “Kolarac” i svaki put bi rekao nešto novo, izostavio ono staro... No, poslušajmo ovu lutku... Aber, diese Puppe ist sehr dümlich. Entschuldigen Sie. Vor dem euch ist großer Tölpel aus Jugoslavien! Folgen Sie mir, bitte! Hören Sie seine Erinnerung! Ana potom spusti glavu i sakriviši se iza crnog temena polucilindra, potonu u pozadinu. – Koliko je sati? upita podižući levu ruku. (Prošla je ponoć, odgovori mu Ana.) Zar ponoć? Već? Kasno je. (Nije kasno.) – Kako nije, vidiš da niko nije ostao... (Ostao je.) U pravu si. Vidim, tamo, nekog. Možda je Eva... Ne. Muškarac je. Doktor Pilger, izgleda. Opet on. Šta hoćete sad? (Hoće nešto da te pita.) – Već me je ispitao. On nije doktor, on je policajac. Ne znam šta više hoće. (Hoće da zna, nastavi Ana, šta te je nateralo da piješ.) Pa već sam rekao. Sve sam objasnio. Ne mogu ponovo. (Hajde smiri se. Kaži nam šta se dogodilo sa Borisom?) Ne znam, pojma nemam. Koliko puta treba da vam kažem da ne znam. Nestao je. Šta ja znam. (Da li se odao alkoholu? Razvratu? Lopovluku? Prosjaćenju? Drogi? Seti se!) Čovek je nestao. Baš kao što je prezime Baltić nestalo. Bar

na desetak godina. Jer mali Dimitrije se jedno vreme prezivao Gorkić, po majci. (A njegova majka? Šta znaš o njoj?) O baki Mileni? O njoj znam mnogo više. Ona je, mada se žestoko opirala, postala deo porodične predaje. Filozofiju, razume se, nikada nije završila. Za to je krivila Borisa, a posredno i Dimitrija što je kod dečaka stvaralo pritajeni osećaj krivice. Kad god bi video majku nesrećnu, on bi se skrivao jer je instinktivno očekivao njenu provalu besa. Međutim, taj bes je vremenom zamenila sumanuta ideja promene sveta. Milena je počela da se sastaje sa mladim komuncima iz Beograda, da kritikuje vladavinu Aleksandra Karađorđevića, da prati *Socijalnu misao* i čita Aragona. Smatrala je da se treba spustiti na dno društva i odatle početi. Budući putena, Milena je smatrala da bi trebalo revolucionisati seks, jer to je pravi koren društva. Stoga se na jednoj privatnoj proslavi povodom atentata u Marseju, pojavila sa visokim mladim čovekom. Predstavila ga je kao budućeg sveštenika. Njeni drugovi su se našli u čudu, a potom su skočili da ga izbace napolje čemu se ona usprotivila. Upoznala ih je sa stidljivim bogoslovom Punišom Tošićem i zapretila da će otići i sama ako budu i dalje navaljivali. Tako je bilo prvi put, a onda je sve prihvaćeno kao deo njene revolucionarne misije u Beogradu. Puniša se samo smeškao, revnosno se pripremajući za čin đakona. Kako se taj dan približavao, on je jedne večeri pokucao kod Milene i pred njenim sinom joj zaprosio ruku. Rekao joj je, doduše nespretno i pogrešno, da hoće da postane sveštenik i da mu je za to potrebna žena. A onda se zibunio i dodao da u stvari on nju želi, što je Milenu nateralo u smeh, a Dimitrija u pometenost. Milena je pristala bez dvoumljenja, ali je kasnije dodala da ima samo jedan uslov. Puniša ga je prihvatio ne saslušavši ga. – Pristajem na sve! dodao je. I tako je Dimitrije dobio novog oca, njegova majka novog muža, dok je Puniša dobio čin sveštenika, ženu, sina i jednu tešku muku sa kojom je počeo da se rve. U početku je mislio da je sve to “normalno” i da svi ostali imaju slične probleme. Sve je počelo već prvog dana braka, kada se objavila ta Milenina želja, a ona je podsećala na jedno staro geslo: *égalité*. Puniša je klimnuo glavom. A onda je Milena nasuprot njegovim ikonama, okačila slike Marksa i Lenjina, te niz prizora iz oktobarske Rusije. Tako su se u Punišinom domu, dan i noć, sa naspramnih zidova, mrko gledali bradati Marks i Isus Hrist, Lenjin i Sveti Jovan. – Jednakost! ponovila je Milena. Puniša je slegao ramenima, dok je Dimitrije nastavio da raste između majke i očuha, između Marksa i Isusa, o kojima je on razmišljao kao o rođacima iz porodičnih albuma. Marks mu je, ipak, bio malo bliži, jer mu je bio rođak po majci, dok mu je Puniša bio očuh, pa mu je sva njegova rodbina delovala tuđe. I dok je Puniša obavljao svoje dnevne poslove u crkvi, Milena se spremala za noćne zadatke, kako je ona shvatala bračnu postelju. Naime, pre svakog odnosa sa Punišom, ona bi mu najpre izložila delić svoje teorije o seksualnoj revoluciji: Ona je polazila od či-

njenice da su svi ljudi ugnjeteni i neslobodni, ali ne zbog toga što žive u lošem sistemu, već zbog toga što su seksualno neosvešćeni. Državu ne treba menjati, seks treba menjati, jer ako se promeni seks i država će se izmeniti. Milena je verovala da slobodan seks, bolje od oružja revolucionisne sistem, državu i crkvu. Puniša ju je slušao, grabeći je nestrpljivo za dojke, ali ona mu je zaustavljala ruku i nastavljala dalje: Dužnost svakog seksualno slobodnog čoveka je da vrši propagandu i uticaj na druge, ali ne rečima nego delom. Tako će se ostvariti i drugo važno načelo: *fratelite!* (Šta je rekao doktor Pilger na to? *umeša se Anin glas.*) Pilger? Pilger nije mogao da veruje. Iskolacio je oči. On je, znaš, iz zapadne Nemačke, i nije mnogo znao o tim stvarima. A onda me je pitao: Šta su radili posle? Rekao sam mu da otprilike mogu da kažem nešto o tome, pošto su se vrata njihove spavaće sobe zatvarala. – Seti se! Seti! ponavljao je doktor. – Važno je! Rekao sam mu da ne mogu, jer ja sam znao samo ono što je zapamtio Dimitrije iz tih dana, a scene revolucionisanja seksa bile su zabranjene za njega. Znam samo to da je Puniša ujutru bio bleđ, da su mu klecala kolena na službi, da mu je snaga oicala iz noći u noć i da je za godinu dana toliko ostario da je, iako mlađi, delovao starije od Milene. Ona je govorila da je do toga došlo jer joj se nije sasvim predao. Još uvek se borio protiv nje. Prihvatio ju je samo spolja, telesno, što je i po njegovom učenju bio greh, a po njenom tek prva etapa do cilja. Milena se smejala dok je razgovarala sa prijateljicom pred kojom je pričala slobodno o svemu, savetujući joj šta da radi sa svojim mužem. Ubrzo, u domu oca Puniše Tošića, nedeljom, dok je on bio zauzet crkvenim poslovima, počela su da se održavaju savetovanja za žene koja je vodila Milena Gorkić-Tošić. Ti sastanci su postajali sve posećeniji jer je na njima Milena držala predavanja o oslobađanju tela u bračnoj zajednici. Pri tom je koristila lično iskustvo, kolekciju reprodukovanih gravira Markiza de Sada i prevod Kazanovinih *Ljubavnih avantura*. Žene su se u početku snebivale i stidljivo kikotala da bi, kako je vreme proticalo, bivale sve slobodnije u diskusiji, a kod svojih kuća, na delu. Dimitrije je u početku prisustvovao majčnim predavanjima, a potom bi se povlačio u svoju sobu. Odatle je mogao da čuje glasove iz kuće, Punišin povratak iz crkve, Milenina ubeđivanja a potom neartikulisane glasove koje su oboje ispuštali tokom dugih noći. Dimitrija su u to vreme opekle prve sumnje. Sve je počelo sa neobičnim osmesima žena koje su dolazile u njihovu kuću. Gledale su ga na način koji je trebalo da sugeriše da oni imaju nešto zajedničko. Dimitrije, međutim, nije mislio da sa njima deli bilo šta. Ni sa bleđim Punišom, niti sa svim tim obešenim slikama, a kako će jedne večeri shvatiti, ni sa svojom majkom. Dogodilo se to pred rat, kada je Dimitrije, po nagovoru školskog druga, prvi put otišao na koncert. Na “Kolarcu” je bilo Šopenovo veče. Pijanista Raul Košalski je izvodio *Nokturno* i *Dve mazurke*. Dimitrije je posmatrao kao opčinjen. U početku nije znao da li sme

da se prepusti tom osećanju koje ga je preplavilo, a onda je zatvorio oči i počeo da drhti na stolici pored jedne starije gospođe, koja se uplašila da dečko nema padavicu. Zaista, Dimitrije je bio sav u znoju i tresla ga je teška groznica. Kada se vratio kući, ušao je u svoju sobu, zaključao vrata i pao u krevet. Imao je osećaj da još uvek čuje muziku, ali polako, iza tih talasa koji su opadali, pomaljali su se sumorni sprudovi. Bile su tu dve gromade koje su ga pritiskale, a koje je muzika za trenutak potisnula. Sada, u samoći, vraćale su mu se stare sumnje i on je polako, u mislima, počinjao da ih uobličava. Shvatio je na kraju da su ta dva teška kamena zapravo Puniša i Milena. Poželeo je da se oslobodi njihove senke, a jedini način, koji je te noći video prvi put, bila je muzika. Sutradan ujutru, u pet sati i četrdeset pet minuta snage Vermahta su otpočele agresiju na Poljsku; u šest i pet Dimitrije se prenuo iz košmarnog sna, rešen da krene na časove klavira. Puniša i Milena su se pogledali preko stola, a onda su se okrenuli ka njemu sa izrazom lica koji je trebalo da kaže: Radi šta hoćeš! I Dimitrije je radio. Pronašavši oglas u *Politici*, krenuo je na Dorćol, u Solunsku ulicu, gde je nakon kraćeg dvoumljenja pokucao na vrata porodice Kalef. Otvorila mu je neka starija žena, saslušala ga i posavetovala da svrati popodne. Kada se kasnije vratio na istu adresu tog prvog septembra, vrata mu je otvorila neka tamnokosa devojka. Dimitrije se zbunio, pomenuo oglas, klavir, a ona ga je odmerila sa visokog praga i klimnula glavom. Pitala ga je da li je već učio da svira, a kada je on zavrteo glavom, osmehnula se ironično i rekla da je za njega, s obzirom na godine, već kasno. – Ali ja želim da učim, ponovio je Dimitrije. – Ali ja neću da gubim vreme, rekla je ona nameravajući da zatvori vrata. – Slušao sam sinoć Košalskog, reče Dimitrije, dopalo mi se. – Ja li? – Stvarno... mislio sam da mogu, zasvira Dimitrije prstima u vazduhu. – Misliš, to je tako lako? – Mislim da jeste. – Pa dobro, sleže ona ramenima: Starijim đacima naplaćujem više. – U redu. – Onda sutra u šest... čekaj me pred zgradom Jevrejskog ženskog društva. Znaš gde je to? – Ne znam. – Snađi se, nasmeja se ona i zatvori vrata. Tako je počelo. Dimitrije je svakog drugog dana odlazio u Solunsku ulicu, u kuću starog trgovca amrelima, gospodina Moše Kalefa. Njegova ćerka Luna podučavala je Dimitrija, najpre sa velikom skepsom i bez suvišnih reči, ali kako je vreme prolazilo, ona je zapažala da njen novi učenik pored navičnog shvatanja muzike, povremeno besmislenog, glupog humora i istog takvog smeška, ima lepe duge prste, koščate i brze, iz kojih izbija vatra kasno probuđenog talenta. Luna je odnekud znala – što je jednom prilikom i rekla Dimitriju – da suviše rana ili prekasna strast za muzikom može loše da utiče na muzičara. – Ali ti si daleko od muzičara, rekla je na kraju. Dimitrije se zamislio posle tog razgovora i jedne noći, dok su njegovi u kući bili zauzeti *oslobađanjem*, krišom je ustao, upalio lampu i potražio stari majčin kofer. Obrisavši sloj prašine, na njemu je ugledao po-

tamneli bakarni okov sa ugraviranim inicijalima bečkog majstora. Dimitrije ga je jedva preneo u svoju sobu. Kada su škljocnule dve male brave, osetio je na časak kako se neki ustajali, zgusnuti miris detinjstva podigao iz tog starog kofera. Lagano ga je otvorio. Pod slabashnim svetlom, otpečatio je zaostavštinu koju je razgledao sa zebnjom. Bile su tu najpre knjige, po naslovima, rekao bi majčina literatura sa nikada dovršenih studija, ali među njima, kao neki zabravljene identitet, počele su da se ukazuju stvari koje su upućivale na još nečije prisustvo. Pod drvenom pregradom, koja je otvarala “duplo dno” Mileninog života, Dimitrije je otkrio: svežnjeve pisma, uredno datovane i povezane crvenim i plavim vrpčama, jednu knjigu Štefana Cvajga, rezervne žice za violinu, partiture sa notama, pisanim pa križanim, porculansku šolju sa slikom parobroda, zatim presovanu stranicu iz *Wiener Zeitung*a, obimnu lekarsku dokumentaciju iz *Špitala Rozental* imenovanu na pacijenta Borisa Baltića, zatim dečju usnu harmoniku i na samom dnu, jednu bledu fotografiju, na kojoj su se videla dvojica muškaraca: stariji na sebi ima seljačko odelo i preko levog ramena neki instrument sa mehom, dok je drugi, dosta mlađi, u građanskom odelu, sa levom rukom na boku i desnom na visokom naslonu stolice. Na poleđini fotografije utisnut je datum 9. januar 1908. i podatak da je uslikana u fotografskoj radnji izvesnog S. Nanića u Beogradu.

Rekao sam doktoru Pilgeru da je to otkriće umnogome uticalo na Dimitrijeva dalji život. To i, dodao sam, Luna Kalef. Kod Dimitrija su se pojavila dva srodna osećanja: prvo je podstaknuto otkrivanjem oca, a drugo muzike. Za njega su ta dva osećanja bila presudna kada je doneo odluku da raskrsti sa majkom i očuhom. Milena se uplašila Dimitrija tog jutra, dok joj je govorio šta želi da učini. Nikada ranije nije videla svog sina tako nervoznog. Pokušala je da ga zagrlji, ali on se istrkao hvatajući je za ručne zglobove. Od prethodne noći, majku je počeo da doživljava kao hobotnicu, velikog vlažnog polipa koji je pokušavao da ga obmota svojim pipcima. Ta slika ga je proganjala cele noći, jer se nakon otvaranja kofera, beše uputio pravo u njenu spavaću sobu. Međutim, glasovi iznutra su ga upozorili da ostane pred vratima. Slušao je neko vreme a potom je izašao u dvorište, obišao kuću i popeo se na sims kako bi kroz prozor mogao da vidi to što se događalo unutra. Grčevito se prilepio za lim pod prozorom i provirio: a tamo, na širokom krevetu, u prigušenoj svetlosti drhtala su dva spojena tela, stegnuta kaiševima, koji su se kao metalni obručevi stezali oko salastog klupka. Te bele, nadošle trake mesa pulsirale su u ritmu dubokih, grlenih krikova. Svremena na vreme, samo bi se dve ruke izdvojile da bi pritegle neki kaiš. Nakon toga, glasovi su postajali dublji, a ritam sporiji.

I sada, dok je pokušavala da ga zaustavi, Dimitrije je video one ruke koje su stezale omče. Odgurnuo ju je. Milena je pala na pod. Istovremeno, pokušava-

jući da ga zadrži, šćepala ga je za nogu. Probao je da se oslobodi, ali umalo se nije spotakao. – Pusti me! viknuo je i krenuo napolje, povukavši i majku za sobom. – Nemoj! Nemoj da ideš! drhtala je Milena. Dimitrije se iscerio i odgurnuo je nogom: Plači kol'ko te je volja! I da znaš! Od danas se prezivam B-a-l-t-i-ć! Milena jeknu: Nemoj... Dimitrije ode u svoju sobu odakle se vrati sa starim koferom koji je u međuvremenu spakovao. – Vreme je da krenem, reče ne gledajući u Milenu. Bio je prilično samouveren dok je koraćao kroz malo dvorište. Gurnuvši kapiju za sobom, osetio je kako ta odlučnost naglo počinje da kopni. Koraćao je sve sporije, shvatajući da je to učinio u revoltu, da mu Milena i Puniša i nisu toliko smetali, da je u toj kući imao bar svoju sobu, da nikada do sada nije živeo sam, da nema gde da živi i da mu je na kraju krajeva, taj starinski kofer, pretežak. Zbog toga ga je prebacio u drugu ruku i nevoljko krenuo prema Slaviji. Ipak, jedna misao ga je ubeđivala da je učinio pravu stvar: bila je to pomisao na Lunu Kalef. Međutim, kada ga je ona ugledala sa tim koferom, nimalo se nije obradovala i odmah mu je savetovala da se vrati. Rekla mu je da je u Evropi počeo rat i da je taj njegov potez izuzetno glup. Dimitrije je oborio glavu i promrmljao da mu se kući ne vraća. – A gde misliš da živiš? upitala je Luna prekrstivši ruke. – Ne znam. – Pa ti si poremećen... – Ne znam..., ponavljao je Dimitrije bespomoćno. – Ne znaš, pa ne znaš... Da li ti nešto znaš? – Znam, odgovori on: Želim da sviram. Luna se namršti: To je nedovoljno. – Zar? A ja mislio da je to i previše. Ona se nasmeja da bi se potom, opazivši njegove ruke, naglo uozbiljila: U redu, pomoći ću ti.

Te nedelje je Dimitrije Baltić, posredovanjem Lune Kalef, počeo da radi kao vratar na "Kolarcu" i da stanuje kod njenog rođaka, golubara, izvesnog Simona Rafailovića. Tog Simona se behu svi već odrekli, jedino je Luna povremeno svraćala kod njega, donoseći mu engleske ornitološke magazine. Simon je te večeri sišao sa krova i vadeći golubija pera iz čekinjaste riđe kose, zastao je, osmehnuo se rođaci Luni a potom je trepćući osmotrio Dimitrija. – Stanovaće kod tebe... neko vreme, reče Luna: Zove se Dimitrije. – Hm, drago mi je, može, mislim, kod mene je rusvaj, i ptice... – Ne brini, Simone, njemu to ne smeta. Je l' tako, Dimitrije? Ovaj samo klimnu glavom, čudeći se mršavoj Simonovoj prilici. Učinilo mu se da je od tih silnih godina provedenih sa pticama, njegov domaćin i sam dobio nešto ptičje u svom izgledu. Potom pokazaše Dimitriju malu sobu u koju se dospevalo iz kuhinje, na čijim zidovima behu obešene fotografije golubova i plakete sa takmičenja. Taj deo kuće imao je još samo jednu sobu i mali hodnik. Simon beše napravio uzane drvene stepenice, kojima se pravo iz sobe peo u potkrovlje. Odatle se izlazilo na krov gde se nalazio žičani golubarnik. Bila je to stambena jedinica koja je takođe ulazila u površinu Simonovog dela kuće. Drugi deo je odavno prodao Čehu, panu

Švabeku, mesaru koji je u prizemlju, prema Ulici cara Dušana, otvorio kasapnicu, dok je gore uredio stan za svoju porodicu. Najviše na svetu su ga nervirali Simonovi golubovi na krovu. Pan Švabek bi povremeno, ne skidajući svoju kecelju, nervozno šetao levo-desno i galamio: živciralo ga je večito gugutanje, lomljenje crepa i izmet koji više nije mogao da čisti pred radnjom. Zaklinjao se da će prvom prilikom od Simonovih golubova napraviti paštetu. Simon nije mnogo mario za to, čučao bi pored golubarnika i istezao vrat prema nebu, gde su u dubokom plavetnilu kružile crne tačke, koje bi on povremeno pokazivao Dimitriju, govoreći: Pogle' tamo! Ono su moji!

Dimitrijevi dani, za razliku od Simonovih, tekli su drugim tempom. Ujutro bi odlazio na posao, oblačio službeno odelo, servilno se osmehivao, vrebajući prvu priliku, kada svi odu i sala sa klavirom ostane pusta. Tada bi svirao u polumraku, iza spuštene zavese, spremajući se za večernje časove kod Lune. Ti časovi su se vremenom promenili što on, pa ni Luna, nisu želeli da primete. On je svirao energično, dok ga je ona umirivala, opominjući ga da to ničemu ne vodi i da dalje tako neće napredovati. On bi usporio, ali zakratko, da bi koji časak potom ponovo ubrzao. – Pa ti si nepopravljiv! brećnula bi se Luna i izašla iz sobe. Nevidljiva borba među njima se nastavljala. Luna je mnogo puta rešavala da prekine te časove i taman kada bi zaustila da mu to kaže, pogledala bi u njegove ruke i zastala na pola reči. U tom momentu bi shvatila da se nešto ipak dogodilo: u međuvremenu, na njeno čuđenje, iskričavost sa Dimitrijevih ruku prenela se i na nju. U početku je osećala drhtaje u stomaku, obično pred njegov dolazak. Taj osećaj bi se naročito javljao kada bi Dimitrije, zbog obaveza na “Kolarcu”, preskočio popodnevni termin. Sledeći put bi ga dočekala ljutita, gotovo izneverena. Tada mu ne bi dozvolila da svira, nego bi ga prisilila da je sluša dok čita *Politiku*. Luna je pratila vesti iz Nemačke, Poljske i Italije. – Dosta, dosta više! nervirao se Dimitrije, polazeći ka klaviru. – Ne može, moraš da čuješ još i ovo... Zar te sve to ne plaši? – Ni najmanje, odgovorio bi Dimitrije: Šta ja imam s tim ratom. – Možda ćemo imati. Moj otac od poslovnih partnera dobija loše vesti iz Nemačke. Tamo su prošle godine gorele sinagoge. Znaš li šta to znači? – Ne, pojma nemam. Ja samo hoću da sviram. Razumeš? Da li je rat ikad audio nekome muzičaru? Nije. Stvar je, znači, jasna. – Ti baš ništa nećeš da razumeš. – Razumem ja to bolje od tebe, reče Dimitrije i privuče stolicu klaviru. Luna zavrte glavom, nastavljajući da zuri u novine. Rat koji se približavao, Luna Kalef je na osnovu tih novinskih članaka i sopstvene intuicije, doživljavala kao veliki, tamni oblak čija senka je klizila Evropom. Dimitrije ju je svojim nastupom, međutim, sasvim razuveravao, oslobađajući je balasta sumnje i straha. Iako bi joj otac, gospodin Moša Kalef, svaki put po povratku iz “Trgovačkog zavoda” govorio da to

što se sprema uopšte ne valja, Luna je pokušala da o tome više ne razmišlja. Sve je ređe odlazila u Jevrejsko žensko društvo, dok joj je stara kućna pomoćnica Rahela prebacivala da se ponaša nerazumno. Luna je to poricala, ubeđujući sebe da je sve kao i ranije. Međutim, kada bi kasno noću bacila knjigu na pod i ugasila svetlo, priznala bi sebi da taj nemir koji oseća potiče od Dimitrija i da će uskoro nešto morati da učini. Luna Kalef je to sebi objašnjavala na sledeći način: ukoliko je Dimitrije uzročnik tog stanja, a pokazalo se da jeste, utoliko bi pre trebalo rešiti tešku situaciju koje on, izgleda, nije bio svestan. To je značilo da postoje dve solucije: prva je vodila ka prekidu popodnevnih nastava, a druga... Tu bi Luna čvrsto zatvorila oči i prstom skinula tanku pokožicu znoja sa nausnice.

436 Sutradan je sačekala Dimitrija pred zgradom "Kolarca". – Danas nemamo čas, rekla je i pružila korak. Dimitrije je uglavnom ćutao dok je ona pokušavala da objasni zbog čega joj se danas šeta. Govorila je nepovezano. Rekla mu je da će ga odvesti na njeno omiljeno mesto. Bila je to ruševina između kalemegdanske zidine i stare barutane. Do nje se dolazilo strmim putem koji beše urastao u travu. Luna Kalef je osmotrila zidove na kojima se jedino oko velikih lučnih prozora behu sačuvali stari ornamenti. Ona pogleda Dimitrija i bez reči počeo da se penje. Uskoro je hodala po neravnom vrhu porušenog zida. Dimitrije se još uvek dvoumio da li da krene za njom. U trenutku kada je više nije video, krenuo je naglo hvatajući se za cigle koje su štrčale iz ruina. – Luna! Luna, gde si? Ona nije odgovarala. Dimitrije se onda uzverao uz zid, shvatajući pri tom da nije nimalo jednostavno hodati po toj ruševini. Koračao je lagano održavajući ravnotežu raširenim rukama. – Luna, gde si? – Tačno ispod tebe, stigao je njen odgovor. – Gde to ispod? upitao je on gubeći ravnotežu. – Pa, na prozoru. – Na kom sad prozoru? ljutio se Dimitrije silazeći nespretno niza zid, prema velikom prozoru. Naposljetku, stade jednom nogom na široko kameno uporište, lagano okrenu glavu na tu stranu, a onda se umalo ne sunovrati. Na prozoru je, prekrštenih nogu, sedela Luna Kalef sasvim naga. Nasmejala se njegovoj zbunjenosti i uhvatila ga za ruku. Dimitrije zažmure, priljubivši se uz zid. Ispod sklopljenih kapaka, zatreperi mu jedna slika: zrak večernjeg sunca je, preletevši Savu, dotakao Lunino glatko rame i tu eksplodirao. Potom se spustila noć.

Usledila je duga godina. Čak ni panu Švabeku nije više sijala srećna zvezda Evrope. Jedino je Simon svoje dane provodio na krovu stare dorćolske kuće, a otkako se tu uselila i njegova rođaka Luna, gotovo da ni noću više nije silazio. Gledao je Dimitrija kako odlazi na posao, Švabeka kako se nervozno šeta ispred mesare, a naposljetku i svoju mladu rođaku, čiji kukovi i stomak, pod dugom haljinom, počeo da nadolaze. Na dunavskom štrandu, tih dana, sreo je starog Mošu Kalefa, ko-

ga je ostavila ćerka, a za koju ovaj više nije želeo da čuje. Žalio mu se na to kako više niko u Beogradu ne kupuje amrele iako se s jeseni očekivala kišna sezona. A jednog dana, dok je čučao na krovu, iznenadni dečji plač iz kuće isterao je njegove golubove kroz otvorena vrata kaveza. Simon se zbunio, posegao rukama za njima, a onda se dosetio, te se hitro skotrljao u kuću. Tamo, u Dimitrijevoj i Luninoj sobi, na malom krevetu, video je svoju rođaku, kako izmučenog ali osmehnutog lica, gleda dete u naručju krupne babice kraj kreveta.

Simonov deo kuće je oživeo, kao da mu se onaj stari, život upamćen iz detinjstva, pred rat, ponovo vratio. Novi član porodice zvao se po očevoj želji Stevan, iako ga je majka krišom zvala Salomon, po svome dedi. Dimitrije je napredovao u sviranju, radio je i dalje na “Kolarcu”, a para je bilo sve manje. Luna je pred Novu 1941. godinu bila primorana da proda dve svoje narukvice i da time opskrbi porodicu. Takođe je uzela da sa španskog prevede *Kratko leto 1937.* za knjižara Gecu Kona. Povremeno bi prebacila Dimitriju kako bi dobro bilo da potraži neki dodatni posao, ali ovaj nije hteo ni da čuje. Bio je spreman da gladije. A kada bi se Luna okrenula prema detetu, on bi se samo zakašljao, uzeo mantil i izašao u grad. U tom mantilu sa zakrpljenim laktovima, Dimitrije je dočekao martovske demonstracije. Budući da je bio jedan od onih ljudi koji ne pristaju lako na *gole činjenice*, sedeo je pred kafanom “Albanija”, ispijao rakiju i gledao čas u stranice *Politike*, čas u masu koja se kretala ulicom. Nije mogao da poveruje da ti ljudi radije odlaze u grob, nego što će živeti pod okupacijom. Za njega je parola “bolje grob nego rob”, koju je tog dana prvi put čuo, bila zgodna igra reči, sa ne tako duhovitim glasovnim ponavljanjima. Pokušao je to da odsvira na tabli kafanskog stola: dva puta tri takta. U muzici je sve bolje nego u životu, pomislio je. Da li bi ta odsvirana fraza mogla da bude upotrebljena u demonstracijama mnogo delotvornije nego transparenti, zapitao se Dimitrije, odgovarajući samom sebi potvrdno. Bilo bi to, po njemu, mnogo pametnije, nego ovo otvoreno “grljenje groba”. Ovako je sve te ljude na ulici posmatrao kao dugu kolonu mrtvaca koja se micala ka nekom grotlu. I kada su deset dana kasnije, u zoru, prve eksplozije oglasile nailazak nemačke avijacije, Dimitrije se setio te kolone. Prve detonacije su odjeknule, učinilo mu se, u onom taktu koji je onomad odsvirao na kafanskom stolu. Luna je već bila ustala i uzela dete, Simon je uzleteo na krov, dok je Dimitrije nastavio da leži. – Ideš u podrum? pozvala ga je Luna. On ju je samo pogledao i ostao nepomičan u krevetu. Luna je izašla iz sobe. Čuo je njene korake kako se žurno spuštaju niz stepenište. Na krovu su se uznemirili golubovi. Pukao je neki crep. Iz Švabekovog dela čuli su se povici. Dimitrije je ostao u krevetu. Budući da se na onim demonstracijama odlučio za muzičku, a ne jezičku frazu, želeo je da ispita svoju tezu o tome da rat ne razume baš

najbolje muziku. Kako se bombardovanje pojačavalo, on je bio sve uvereniji u svoj mistički odnos sa avionima nad sobom. Jedna bomba je ubrzo pala veoma blizu i izbila okna iz prozora. Dimitrija je zasula srča. Još je daleko, pomislio je, ne mrdajući se iz kreveta. Oni ne razumeju muziku, ponavljao je u sebi: Nema, stvarno nema bojazni za nas.

438 Ubrzo se Beograd, na mapi Evrope, pretvorio u bezličnu zonu išrafiranu crnom bojom, označenu kao vojni okrug broj 599, sa feldkomandanturom na čijem čelu je stajao pukovnik fon Kajzenberg. U toj crnoj rupi, zažutela se jednog jutra traka na Luninoj levoj ruci. Upravo se beše vratila sa Tašmajdana, gde su po naređenju komandanta grada, svi Jevreji bili dužni da se prijave. Dimitrije je, videvši tu povjesku, zavrteo glavom, dok je Simon pokušavao nešto da kaže, ali budući bez daha, samo je kašljucnuo. On se nikada neće prijaviti, saopštio im je na kraju i odgegao se na krov. Dimitrije je ustao i pozvao ga nazad. Rekao mu je da to nije ništa. Okupaciona vlast samo uvodi red u ovaj grad. Stevan se onda rasplakao a Luna ga je uzela na ruke: Ne plaši dete tom vikom! rekla je i sela na krevet, šapućući nešto sinu na uvo. Dimitrije je koračao oko stola i razmišljao naglas. On je verovao da svi treba da slušaju nemačku komandu i da rade svoj posao. Kao on, na primer. On je savetovao Luni da ode i prijavi se, zatim da poštuje policijski čas i da ne kupuje u bakalnicama koje nisu bile određene za Jevreje. Luna ga je slušala neko vreme a onda je podigla glavu i rekla kako veruje da bi mališu trebalo krstiti po pravoslavnom obredu. Biće to dobro za njega. – To je glupost, dobacio je Dimitrije, ali već sutradan, nakon celonoćnog ubeđivanja, Dimitrije i Luna su se, nakon njenog krštenja, venčali u topčiderskoj crkvi, gde je potom, uz mnogo dreke i cvokotanja, mali Stevan Baltić bio porinut u vodu. Kum je bio crkvenjak. Kada je sveštenik izvadio dete iz vode, mali je jeknuo i ispustio dugi, vlažni prdež. Dimitrije se osmehnuo, a Luna ga je prihvatila na peškir. Nakon toga, Luna je bila mirna svega nedelju dana, zapravo do večeri kada je kod njih banula zadihana Rahela, saopštivši im s vrata da su gosn Mošu, Luninog oca, uhapsili. Dimitrije te noći nije mogao da smiri svoju supругu, pa je sa detetom na rukama šetao svu noć pored prozora. Ujutru je Luna sedela na ivici kreveta bez glasa, sa modrim podočnjacima i pospanim licem. Pogledala je u Dimitrija i rekla da će ići da traži oca. On je skočio da je spreči ali nije uspeo u tome. Luna beše te noći prešla još jednu granicu u svom životu i više nije osećala strah. Umesto nje, bojao se Dimitrije: Ti si poludela! Hoćeš da i tebe uhapse! Sve nas da pohapse! I onog ludaka sa krova! Stani! Nemoj da ideš! Nemoj zbog Stevana! ubeđivao ju je. Luna se za to vreme samo tiho oblačila i naposletku izašla iz kuće. Vratila se tek uveče, pokisla i ćutljiva. Rekla je Dimitriju da ništa nije saznala, osim da je uhapšeno mnogo Jevreja i da Nemci na Sajmištu, s druge strane reke, grade

nešto. On nije mogao da poveruje, pa je sutradan na “Kolarcu” pokušao da sazna nešto više. Od jednog kolege čuo je da će se od sada svirati samo nemački repertoar. A kada je pitao za gradilište na Savi, kolega se nasmejao, mahnuo rukom i rekao: Pa svima je valjda jasno... Sigurno ne prave farmu pilića. Dimitrije se zamislio i nastavio da “radi svoj posao”. Želeo je da ostane što neprimetniji, međutim, baš takvim ljudima se život obično opire, pa ih umesto na skrovito mesto, često izvodi na pozornicu. U Dimitrijevom slučaju to se dogodilo negde početkom decembra, na “Kolarcu”. Ispostavilo se da je te večeri, prilično kasno stiglo obaveštenje od glavnog pijaniste da je iznenada dobio napad slepog creva i da neće moći da dođe. Kako je sve bilo gotovo i zvanice u sali, upravnik “Kolarca” je trčao niz stepenište, preznoren, iskolačenih očiju, ne znajući šta da učini. Jer tamo, u prvom redu, sedeli su: komandant grada fon Kajzenberg, zatim dr Vilhelm Fuks kao i dr Harald Turner. Upravnik se već tresao od straha, spremajući se da izađe na scenu i otkáže koncert, kada mu je prišao zamenik i nešto došapnuo. Upravnik ga je pogledao, ovaj je klimnuo glavom, a onda su zajedno odjurili prema portirnici. Nešto kasnije se, na velikoj sceni, u fraku, pojavio neki nepoznati pijanista. Poklonio se, seo na stolicu, podigao poklopac sa klavijature, pogledao dirigenta ispod oka i zasvirao. Nakon koncerta je doživeo burne ovacije. Dok je stajao blizu rampe, blago naklonjen publici, video je crne uniforme kako ustaju i tapšu. Njihove žene su mu se osmehivale. Dimitrije Baltić im se onda duboko poklonio misleći kako je muzika ipak iznad svega. Njegova teza o ratu i muzici se konačno potvrdila. Kada se te večeri vratio kući nije mogao da sakrije uzbuđenje i posle ponoći je sve ispričao Luni. Ona se trglala: Kako si mogao? Zar njima? – Biće sve u redu, tešio ju je Dimitrije, videćeš. – Ti si slep! Praviš se da ne vidiš šta rade u Beogradu. – Nas muzika štiti, ne boj se, dodao je on, legao u krevet i pokrio se preko glave.

Ono što je usledilo, događalo se odveć brzo. Najpre je Dimitrije dobio poziv da svira na prijemu kod gospođe Engelbreht. Ta žena, kako je kasnije saznao, zapazila ga je one večeri na “Kolarcu”. Njeni pozivi su vremenom postajali sve češći. Dimitrija je noću dovozila crna *volkswagenova* limuzina. Kada bi izašao iz kola, pogledao bi najpre u prozor svoje sobe, a onda bi, sa rukama u džepovima svog novog kaputa, posmatrao automobil koji se lagano okretao i bacajući snažne farove, nastavlja sablasno da klizi pustom dorćolskom ulicom. Sa jednog takvog prijema, Dimitrije je doneo svežanj novčanica. Luna je ćutke posmatrala kako novac sporo spušta na sto. – Rekla si mi da nađem dodatnu zaradu, reče: Evo je. – Jesam, ali ne takvu... Stresavši se od ljutine, on zgrabi novac sa stola i gurnu ga u razbuktalu peć. – Eto ti! prosikta Dimitrije strpavši oprljene prste u usta: A od čega ćemo sad da živimo? – Od mojih prevoda. Sutra imam sastanak sa Malvinom, ćerkom gos'n Kona. Oni su sa-

da u Vrnjačkoj banji. Tražila sam im akontaciju. Malvina mi donosi novac. Dimitrije zavrte glavom sumnjičavo i prihvativši malog Stevana, odšeta do prozora. Razmaknuvši zavesu, on ugleda neku gužvu preko puta. Na ulici su, pored parkiranih vozila, stajali naoružani nemački vojnici. U kući su se lomile dugačke senke, a zatim je dvoje ljudi izašlo napolje, držeći ruke visoko za potiljkom. Dimitrije zadrhta, spusti zavesu i zagleda se u svoju ženu.

440 Sutradan uveče, na tom istom mestu, gde je sedela Luna, Dimitrije zateče Simona kako pokušava da smiri Stevanov plač. – Gde je? upita on nervozno bacajući kaput na krevet. – Ne znam. – Kad je izašla? – Danas, mislim, oko tri. – I još je nema? upita Dimitrije. – Vidiš i sam, reče Simon. Dimitrije zausti nešto da kaže, ali umesto toga, zgrabi kaput i izlete napolje. Malo kasnije je telefonirao gospođi Engelbreht, tražeći hitni prijem kod doktora Turnera. Ona se najpre obradovala njegovom pozivu, a onda je rekla da Harald danonoćno radi i da nema vremena ni za koga, ali da će ga ona rado videti. Čekaće ga u kolima, tačno u deset, pred Narodnim pozorištem. Dimitrije je još nekoliko trenutaka slušao signal iz slušalice, ne znajući šta da čini, a onda je izašao na vetrovitu ulicu i krenuo uzbrdo. Razmišljao je kako da otpočne taj razgovor. Gospođa Engelbreht mu je bila naklonjena, to je osećao, ali Lunino kašnjenje i scena od prošle noći sve više su ga razuveravali da će se stvari odvijati kako on želi. I kada je dočekaio crnu limuzinu, pokušao je da potisne sliku od prethodne noći. U kolima ga je, na zadnjem sedištu, sačekao osmeh gospođe Engelbreht. Pošto se zbunjeno spustio kraj nje, ona je klimnula glavom i vozač je pokrenuo auto. – Pa, čemu imam da zahvalim za ovaj susret, Herr Baltić? Dimitrije osmotri njeno lice: bilo je prozirno belo. Ta belina ga uplaši, pa on teško proguta pljuvačku i poče da priča. Tokom njegovog izlaganja, lice gospođe Engelbreht je postajalo sve bleđe; dok su kola prolazila Karađorđevom ulicom, jedan zrak svetla mu na njemu otkri potpunu beskrvnost. Dimitrije zamuče. Nije znala, rekla mu je, da on ima takav problem. Svaki problem je rešiv, dodala je tražeći cigaretu u svojoj torbi, ali njegov... Za trenutak je zastala dok je plamičak sa fosfornog vrha žigice produbio senke na njenom izduženom licu. Potom je otpuhnula dim cigarete i završila misao: Taj njegov problem, nažalost, nije više samo njegov. Evropa se, iz dana u dan, menja. Pa i ovde, u Beogradu. To novo lice Evrope mnogima se ne sviđa, kao što se ni Wagner ne dopada svima. Neke ljude prosto treba proveriti. Da li muzika može biti dobra ako klavir nije dobro naštimovan? Ne može. Naravno da ne može. Ako je neka dirka napukla, pa naravno, biće zamenjena drugom. Zar ne? I sa ljudima je tako. Od Turnera je čula da se sada radi na tome. Ne samo u Beogradu... Moraju da provere sve, i za to su podigli neke objekte na obali Save. To je neka vrsta, kako je razumela, lečilišta sa laboratorijama. Tu će se vrlo egzaktno utvrditi sve.

A oni koji ne budu, kako da kaže, odgovarali, biće nakratko uspavani i podvrgnuti lečenju. Ništa više ni manje od toga.

Dimitrije se trže: A Luna? Kada će moći da je vidi? Gospođa Engelbreht se osmehnu, dotakavši ga hladnim prstima po obrazu: Raspitaće se. Ali bilo bi dobro da se sutra pojavi kod nje, na večernjoj zabavi. Doći će neka gospoda koja bi mu mogla biti od koristi.

Noć i dan, Dimitrije nije mogao da se smiri. Reči te žene stalno su ga vraćale na scenu noćne racije. Polako je shvatao da tu nešto nije u redu i da poređene ljudi sa klavirskim dirkama nagoveštava nešto još strašnije – dolazak nekog fanatičnog klavirštimera u Beograd. A bilo ih je, zapravo, dvojica, ne jedan, kako je on pretpostavljao. To je shvatio kada ga je gospođa Engelbreht sledeće večeri predstavila gospodi šarfirerima, koji su netom prispeli iz Berlina. Obojica su bila niskog rasta, gotovo kepeci. Dimitrije otpi gutljaj alkohola i upita ih šta oni tačno rade na Sajmištu. – Mi vozimo, odgovoriše oni kratko. – Verovatno bolnička kola? – Tako, tako nešto, potvrdiše šarfireri. – Moja supruga je tamo... Na ispitivanju... Frau Engelbreht me je uputila na vas... – Nemamo mi ništa s tim, prekidoše ga oni: Mi samo vozimo. Ništa više. – Hteo bih nekako da je vidim. – Žao nam je. Mi smo vozači, rekoše i krenuše u drugu prostoriju iz koje se začu neka pesma, koja sve prisutne podiže sa stolica. Dimitrije Baltić, ostavši sam sa poslugom u osvetljenom predvorju, počeo polako da uzmiče, opazivši kako svima desne ruke poleteše uvis: najpre oficirima, potom ženama, zatim muškarcima u civilu, naposletku i posluži. U jednom trenutku svi su mu bili okrenuti leđima, i taman kada Dimitrije ustuknu ka vratima, spazi jednog šarfirera kako ga posmatra ispod podignute ruke onog drugog. Dimitrijeva ruka, u kojoj je držao čašu, utrnu. Htede da je spusti, ali susrevši se sa pogledom i drugog šarfirera, odustade, pa lagano počeo da je diže, stežući čvrsto vitki vrat čaše između svog palca i ukočenog dlana. Kada se ruka zaustavi na odgovarajućoj visini, Dimitrije Baltić više nije video crne uniforme ispred sebe, ali mu se zato piće iz nagnute čaše lagano odlivalo, hladeći mu ruku, grudi i srce.

Tog dana je pan Švabek došao kući sa patrolom žandarmerije. Na to ga beše podstakao list *Novo vreme* čija je strana, namenjena informacijama koje je objavljivala okupaciona vlast u Beogradu, donela sledeću objavu: vrhovni zapovednik u Srbiji doneo je zakon o zabrani držanja golubova pismoša, kao i svih drugih golubova, koji se mogu upotrebiti u svrhe prenošenja vesti na okupiranoj teritoriji. To se posebno odnosilo na golubove prevrtače i lepezane. Panu Švabeku se osmehnuo brk pošto je to naglas pročitao, a onda je otišao po žandarme. Iz unutrašnjeg dvorišta im je pokazao Simonov golubarnik. Jedan žandarm je opsovao, drugi je skinuo pušku, dok je treći već preskakao ogradu. Kada ih je Simon čuo, ostavio je dete u korpi sa

prljavim vešom, a onda se brže-bolje popeo na krov. Žandarmi su već bili u njegovoj sobi kada je otvorio vratanca na golubarniku i poterao golubove. – Stani! Ne mrdaj! Pucaćemo! Simon, međutim, nije stao. Grabio je golubove obema rukama i bacao ih u vis: Gotovo je! Bešte! Videvši prvog žandarma na krovu, Simon se za trenutak zbunio, a onda je bauljajući krenuo ka slemenu kuće. – Stani, budalo! Simon je, popevši se na vrh, počeo da balansira rukama i prelazi na Švabekov deo kuće. Žandarm je krenuo za njim, ali tada se crep slomio pod njim, on se spotakao i kliznuo nadole. Ubrzo se čuo tresak, a potom i jauci iz dvorišta. Simon je za to vreme već bio na susjednom krovu. – Eno ga! vikao je pan Švabek odozdo: Tamo je! Drugi žandarm je onda podigao pušku i opalio. Simon se na krovu susedne kuće zaustavio i meko spustio, nastavivši lagano da tare zelenkasti crep. Na koncu se prislonio na busenje koje beše pokuljalo iz oluka, i ostao je tu, sa jednom rukom u vazduhu.

442 Dimitrije Baltić je te noći zatekao pustu kuću. Prošao je kroz sve prostorije ali nije našao nikoga. Pozvao je Simona, ali umesto njega čuo je Stevanov plač iz korpe. Podigao je dete, smirujući sopstvenu drhtavicu. Osećao je kako ga napušta snaga i kako više ne može ni trenu da provede u kući. Spremio se na brzinu, uzeo stari očev kofer, prigrlio Stevana i polako počeo da se spušta u dvorište. Te noći nije znao kuda da krene, a onda se dosetio: na “Kolarac”. Pošto je ušao bez problema, uputio se pravo u salu, gde je na pozornici, iza glomazne zavese, stajao klavir. Dimitrije je spustio kofer i na njega položio dete. Skinuo je zatim kaput, sako i džemper. Ostao je samo u majici. Šetao je nervozno oko klavira, prilazio mu i odmicao se, podizao poklopac, milovao dirke. Stevan je za to vreme, umotan u ćebe, ćutke posmatrao oca koji se beše obema rukama oslonio na klavir i nagnuo napred. Ne bi se sa sigurnošću moglo reći u kakvom su odnosu, u tom času, bili taj čovek i njegov crni instrument. Čovek se odmakao od klavira, pogledao u njega, a onda je hitro podigao ruku i svom snagom udario u poklopac. Klavir je zabrundao, a Dimitrijevićev brid desnog dlana se rasparao kao stara rukavica. Iz njega je počelo da kaplje. On se namrštio i nastavio sumanuto da udara u kutiju, dirke, da odvaljuje masivne noge. Klavir se urušavao poput robustne ranjene životinje, ispuštajući svoj drob u obliku žica, napuklih letava, crnih i belih dirki. Na kraju te bitke s klavirom, Dimitrije Baltić je stajao zadihan, pognute glave i unakaženih, okrvavljenih ruku. Kada su njegove kolege utrčale u salu već je bilo kasno: on je odmah prebačen u bolnicu, a njegov sin sa koferom na adresu Dimitrijeve majke Milene Gorkić. Na velikoj sceni ostao je skelet klavira i tragovi zgrušane krvi za koju se nije znalo ko ju je ispustio, čovek ili instrument.

Lutka se zaustavi i povi u ramenima. Ana Dajdić ustade, prošeta oko kreveta, malo zastade i okrete se ka gledalištu. Lagano poče da prilazi rampi, namerno se gegajući. Onda prasnu u smeh: Pa zar mislite da

je ova krpa rekla istinu? Ne verujem joj ni reći. Laže! Samo laže! Ich fasse es nicht! Kada ga pitate kako se zove – slagaće! Kada ga pitate kako živi – neće reći istinu. Kada ga budete pitali šta je radio u ratu – prećutaće! Pisala sam doktoru Pilgeru. Tada sam saznala da je ovaj ovde, na krevetu, pobjegao iz sanatorijuma. A onda je otišao u Berlin. Znam i to da je živio od prodaje novina za socijalno ugrožene u berlinskom metrou. A onda je ušao u drugi posao: počeo je da glumi u kratkim porno filmovima. Poslušajte naslove: *Škola jahanja*, *Neki to ne vole vruće*, *Đavolica i njen šegrt*. Zamislite vi to... Eva ga je izvukla iz tog blata. Bio je i ostao krpa, natopljena šnapsom. Pogledajte ga! Zar vam ne liči na krpetinu? *Ana priđe krevetu i nogom povuče lutku. Ona skliznu na pod.* Vidite? To vam je bivši oficir mornarice? Za sve loše, optužiće druge, sve što je dobro pripisaće sebi. Tako su ih, valjda, učili na tim akademijama. Unfassbar! Kada čovek previše laže postaje nesiguran. Kada je nesiguran, onda je razdražljiv. Kada je agresivan, može da povredi. Kad povredi onda je kasno. *Ana se nagnu nad lutkom: Ist das Wahr? Jetzt ist zu spät für uns... Für dich, besonders! Šta je? Čutiš. Znaš da je tako.* Želiš da spavaš, da se sakriješ, da te nema. Ali ja ti ne dam!

Nakon toga se začu neka muzika, u početku laganog, a onda sve bržeg ritma. Ana se vrati do stolice i nali sebi piće. U stavu mirno, ispi čašicu do dna. Tu radnju ponovi još jednom. Potom se saže i podiže jednu lutkinu ruku, hvatajući je za lakat, zatim joj pokrenu levu nogu. Ubrzo, lutka je stajala četvoronoške na podu, poput pijanca:

443

– Kakva je to muzika? Ko je to pustio? Pilger? Eva? Ja? Boli me glava... Užasno. U slepoočnicama kuca. Kao da sam progutao budilnik, a ne šnaps. Gde sam se napio? Ničeg se ne sećam. Ama baš ničeg. Ova muzika. Da... Ona Pilgerova ludorija? *Anina crna senka poče polako da uspravlja lutku, terajući je da se podupire rukama o sopstvene noge:* Tražio je da igramo. Najpre sami... Pa u parovima... Kao nekad u školi. Onda bismo menjali partnere. Ja sam igrao čas sa Evom čas sa debelim Klausom, starom pijandurom. Ponekad bih zaigrao i sa doktorom. On me je najviše stezao. Ovako. Ovde. Hteo je, mislim, da nas natera da se setimo kada smo prvi put nešto uradili. Komandovao je: Jen', dva, jen', dva, tri, opuštено tamo, korak napred, jen', dva... Kada bi izgovorio nečije ime, taj bi morao da promeni partnera i da odgovori na njegovo pitanje. Eva reče da je prvi put počela da čita, valjda u klozetu, u petoj godini. Prva reč koju je prepoznala bila je "subota". Pilger je zapljeskao rukama: Bravo! Bravo! Igramo dalje! Igramo! Klaus je rekao da nikada nije naučio da čita i da je u školi lagao godinu dana da ume, a nije znao, pa su ga na kraju, izbacili. Kad je red došao na mene, stegao sam Klausovu debelu zadnjicu, zažmureo i rekao da se ne sećam ničega. *Lutka se zatetura i osloni na Anu, koja se kretala u ritmu muzike, noseći lutku po sceni.* Pilger je komandovao

da promenim partnera, pa sam zagrlio Evu, ovako, međutim – ništa. Promenio sam još nekoliko partnera, a onda sam dopao Pilgeru. On me je stegao, naredio da se opustim i počeo da vodi. Igrali smo. Bilo mi je smešno, neugodno. Pilger je disao duboko i gledao me pravo u oči. Istovremeno je komandovao ostalima. Tražio je da se sete kada su prvi put slagali, ukrali, masturbirali, izdali, osetili bol, razočaranje, patnju, samoću... Eva se sećala svega. Ja gotovo ničeg. Bio sam oficir, rekao sam. – I, rekao je Pilger, naglašavajući takt desnom nogom. – Oficiri imaju slabo pamćenje, odgovorio sam grešeći u koracima. – I, ponovio je doktor. – Pa to, rekao sam, oficiri mnogo piju, slabo pamte. – I, bio je uporan: Da li ste to znali ranije? – Ne, tek kada sam otišao u vojnu školu. – Neko vas je nagovorio? – Nije niko. – Kada ste prvi put pomislili na vojsku? – Ne znam. Kada sam bio mali. Voleo sam ratni film. – Koji film ste gledali? – Bitku na Sutjesci? – Šta je to Sutjeska? – Reka. – Znači bitka na reci? – Ne samo na reci. I oko nje. – I čega se još sećate? Tada sam ga ja stegao za ramena i zaigrao malo brže. Rekao sam mu da je tada još bila živa moja prabaka Milena, da je sedela u invalidskim kolicima u drugom kraju sobe i gundala. Stalno je menjala naočare ne bi li videla bolje: Nije! Nije tako bilo! Valjda ja znam! vikala je. Moj otac Stevan bi je onda dugo smirivao i na koncu odvezio u šetnju. Baka nije volela televiziju dok smo majka i ja gledali u ekran kao hipnotisani. Tog smo leta svi zajedno otputovali na more, u neko radničko letovalište sa bungalovima i borovima. Setio sam se da je baki bilo hladno iako je leto bilo vrelo i da je kao neki čudak nosila dugačak beli šal i ogroman šešir. Moja majka Neda je negodovala dok se Stevan samo smejujlo, gurajući baku u kolicima i zureći u neke golišave strankinje na plaži. Mene je učio da ronim bez maske, kao Džoni Vajsmiler u filmu. Brojao sam u vodi do pet, a onda bih izranjao vrišteći. Baka Milena je negodovala na obali i zvala me da joj se pridružim pod suncobranom: Televizija mi upropasti dete! govorila bi sama za sebe. Niko na tom letovanju nije obraćao pažnju na nju, rekao bih, niko osim mene. Ja sam joj kupovao cigarete, vezivao šal, donosio kafu i sladoled od jagode. A ona me je gledala svojim umornim, vlažnim očima kao da želi da kaže da joj je zbog nečega žao. Jedne noći, međutim, probudili su nas njeni povici. Zatekli smo je nasred sobe, izvrnutu kao kornjaču, golih punačkih nogu koje su beživotno ležale na podu. Baka je objasnila mom ocu Stevanu da je pala pokušavajući sama da ustane. Sutradan, dok smo ležali na plaži, baka me je pozvala k sebi. Delovala je uplašeno i ruka joj se tresla dok je ukresivala šibicu. Pogledala me je i bez reči mi je pružila: Ukreši! Ona mi je gurnula cigaretu u usta: Potpali! Ja sam se zbunjeno osvrnuo oko sebe. Roditelji su bili u vodi. Kada je rekla “Šta se snebivaš!”, smirio sam se, potpalio, povukao, zakašljao se. – Daj mi to! Pušila je kao da joj život zavisi od te cigarete. – Znaš, rekla je tišim glasom provirujući ispod oboda šešira: Ono noćas, bilo je strašno. Ja

sam otvorio usta i spustio se na kolena držeći se za točak njenih kolica. Iako je temperatura rasla, bakine ruke su ostajale ledene. – Noćas sam, znaš, imala jednu posetu, žmirnula je zaverenički. – Posetu? – Da, oteгла je moja baka pušeći: Bio mi je moj Dimitrije... Znam, znam, da je to nemoguće, ali... Onda je pogledala prema drugoj obali zaliva i povukla dim iz cigarete. Jedan mišić ispod levog oka joj je zai-grao. Reče da je sinoć, kasno, pre no što će zaspati, lepo čula njegov glas kako je zove, a onda je odškrinuo vrata i ušao u njenu sobu. Bio je moker do gole kože, kao da je iz mora izronio. Imao je isti onaj crni kaput i ruke kratke, uvijene u zavoje, malo deformisane. Baka se trгла na krevetu i odmah mu rekla da ne veruje u noćne prikaze niti aveti i da se to kosi sa njenim iskrenim prihvatanjem dijalektičkog materijalizma. Taj njen, noćni Dimitrije se nasmejao, privukao stolicu do kreveta i seo. – Vidiš, rekao je: pomerio sam je. Baka nije više znala da li treba da se plaši ili da se raduje: Nemoguće, odgovorila mu je: To je neki trik. Sigurno. Uvek si voleo trikove. – Ma ne, zavrteo je Dimitrije glavom: Došao sam da ti kažem da ti nisi kriva. – A zašto bih bila, zamucala je moja baka, prisećajući se polako svih događaja iz poratne četrdeset šeste godine. Dimitrije je sa Stevanom živeo kod nje u kući. Budući da se Puniša nije vratio iz rata, ona se brinula o svemu: malom unuku, nesposobnom sinu, novcu, hrani, kući i poslu. Radila je tada u jednoj večernjoj školi, gde je kolonistima iz Like predavala higijenu. Jednog dana, upravnik ju je pozvao u kancelariju. Milena ga je saslušala, nervozno zapalila cigaretu i prekrstila noge, pokazavši par savršeno izvajanih kolena. Upravnik je obrisao maramicom znojavo čelo i počeo da lupka prstima o sto: Morate, drugarice Gorkić, shvatite me, morate odmah kući. Razumete, odmah! A kod kuće su je dočekala dvojica naoružanih vojnika i čovek u teget mantilu. Kada se pojavila na vratima, uniformisani je pozdraviše vojnički, a čovek u teget mantilu joj pruži neki papir. Ona ga nije ni pogledala, već je ćutke prošla u susednu sobu. Ugledavši Dimitrija kako malog Stevana cupka na kolenu, Mileni je srce počelo da bubnja sve snažnije, osetila je kako joj noge klecaju i ponestaje dah. Jedan vojnik je pridrža da se ne sruši i posadi je na stolicu. – Razumite nas, drugarice, reče čovek u mantilu: Mi to moramo. Milena obori glavu i zagleda se u svoje ruke. U njenom vidokrugu su promicale vojničke čizme, jedan par cipela, potom neko u čarapama, koji je pokušao da joj priđe, ali se naglo zaustavio i ustuknuo. U tim trenucima ništa nije mogla da čuje. Gledala je u svoje nemoćne ruke i klatila se na stolici. Na kraju joj je neko skočio u krilo i čvrsto je zagrlio. Bio je to Stevan. Slušajući dečji plač, Milena je osetila kako joj se po ko zna koji put u životu nametnuo najteži zadatak: Bila je primorana da se obračuna sa neprijateljem i izdajnikom u sopstvenoj kući. Od toga joj je zavisio posao, Stevanova budućnost, život. Milena je pogledala u dečaka i shvatila da u stvari ima malo vremena ako želi nešto da učini. Iste večeri je

pokušala da dođe do nekih drugova koji su sada bili na visokim položajima u Beogradu. Jedan ju je primio, saslušao i rekao da je njen sin uhapšen zbog saradnje sa okupatorom i da tu nema zбора. Milena je ostala sama. A onda joj je neki glas, na putu od Terazija do Slavije, došapnuo šta treba da uradi. Promislivši još jednom, ona je uzela komad papira, napisala kratak tekst i odnela ga u redakciju *Politike*, koja je to već sledećeg jutra objavila. Tom izjavom se Milena Gorkić-Tošić odrekla svog sina, oštro kritikujući njegovu kolaboraciju sa neprijateljem. Dimitrije Baltić je istog meseca, nakon kratkog i zatvorenog suđenja, u društvu dvojice ratnih liferanata, bio streljan u Avalskoj šumi.

446 Dok se prisećala ovih događaja, Milena je nemo posmatrala morsko priviđenje svog sina. On ju je onda uzeo za ruke, a ona se trglala: kljakave šake mu behu hladnije od njenih. – Pa ovo je strašno, rekla je. – Šta to? upitao je on trljajući joj nadlanice. – Pa to da sa našom Jugoslavijom, izgleda, nešto nije u redu. – Ne, ne, sve je u najboljem redu. Veruj mi. – Ne može da bude u redu kad si se ti pojavio. Toli-ke godine nisi mogao da dođeš, a sad, odjednom... – Ma nije u tome problem. Nisam imao vremena. – Imao si. Imao. Znam. Nego nisi mogo. Zemlja je bila jaka. Dimitrije onda obori glavu: Došao sam da ti kažem da ti nisi kriva ni za šta. I da sam one noći, na Avali, kad su me prislonili uz drvo, intonirao *Internacionalu*. Ti bi to sigurno volela da vidiš. Zbunio se streljački vod. Spustili puške. Nisu znali šta će. Triput su komandovali na gotovs... Uradio sam to zbog tebe. I zbog Lune. – Ajd' sad dosta! prekinula ga je baka: Id' tamo odakle si doš'o! Idi! A Dimitrije se samo osmehnuo, polako ustao, vratio stolicu na pređašnje mesto i prišao krevetu: Neću sam. Idemo zajedno... Onda se sagnuo, podvukao ruke ispod nje i lako je podigao sa kreveta. Baka se zagrcnula, a onda je počela da vrišti. – Samo tiho..., upozorio ju je Dimitrije. Međutim, tu kao da je izgubio snagu, poklekao je i s mukom je spustio na pod. Potom smo, reče, banuli mi, upalili svetlo, ali pored nje više nije bilo nikoga.

Svet duhova se tog leta beše obrušio na noćni život moje bake Milene. Ona je u početku vrištala noću i sve nas budila, ali videvši da od toga koristi nema i da će moja majka uskoro izgubiti živce ona je, po povratku u Beograd, odlučila da promeni stav. Mene je poslala da joj kupim veliko pakovanje lokuma, zatim medenjake na meru, teglu meda, sok na rastvaranje, orahe, slatko od jagoda, litru bren-dija, bocu mineralne vode i čokoladne štangle iz "Kraša". Sve to bi ona uveče servirala na mali srebrni poslužavnik kraj kreveta, a onda bi i sama doterana, sa velikim belim šalom oko vrata, ostala da čeka svoje noćne goste. Moji roditelji behu digli ruke od nje i ona je nesmetano obavljala svoje rituale. Povremeno bi dopirao živi smeh iz njene sobe, a ujutru bi pod osvanuo sav izmrvljen i uflekan sokom i medom. Baka Milena me je preko dana gledala nekim dečjim očima krivca, dok bi pred več u

njoj oživljavala njena potisnuta, sa godinama zapretna ženskost. Jednom mi je rekla da joj je dolazio i njen pokojni Boris i da je bilo mnogo, mnogo lepo. Svirao je na violini a onda je, siromah, uzeo da jede. Bio je mnogo gladan. Baka se onda osmehnula kao da se setila nečega, nastavivši da se ogleda i doteruje svoju dugu sedu kosu, koju iznenada, tih dana, beše rasplela iz punđe.

Sledećeg jutra sam je zatekao mrtvu. Već s vrata njene sobe zapahnuo me je ustajali starački zadah, pomešan sa mirisom laka za kosu. Ugledao sam je kako leži poprečno na krevetu, dok joj se šešir kao neki spali oreol još uvek njihao na tankoj vrpici. Tog jutra, bila je odevena u neke male, demodirane stvari, koje beše izvadila iz naftalina. Imala je neki tesni prugasti korset koji je, videlo se, s mukom obukla, stežući ga ispod pazuha, gde su se između traka probijali talasi naborane, staračke kože. Oko vrata je umesto šala imala širok kaiš sa zlatnom kopčom iz koje je virilo njeno smanjeno, napuderisano lice. Ličila mi je na neku staru cirkuzantkinju, koja je još jednom pokušala da se uspne na scenu.

Te godine sam, pod senkom bakine smrti i uticajem socijalističke filmske produkcije, upisao pomorsku školu u Splitu. Sve ređe sam viđao roditelje, a vesti koje su mi povremeno stizale nisu bile prijatne. Moj otac Stevan, inženjer građevine, često je putovao sa svojom radnom grupom. Iz belog sveta je slao fotografije i novac, dok je moja majka Neda cepala te slike i histerično trošila novac. A potom se umorila i zaposlila u svojoj farmaceutskoj struci. Radila je u apoteci "kod Londona". U to vreme je počela da insistira da je pred drugima zovem po imenu. Prilikom retkih poseta, pričala mi je šta je sve doznala o Stevanu. Imao je, priznala mi je gledajući nekud u stranu, druge žene. Ta misao joj nije davala mira. Žalila se da joj ne prija više Beograd, da će ostaviti kuću mog oca i moje lude babe i da će se vratiti u svoju Bosnu, u kojoj, odavno već, nije imala nikoga. Ja sam joj se potom često javljao telefonom, ubeđujući je da se smiri i ostane u Beogradu. A onda je došla godina u kojoj su se dogodile presudne stvari za nas dvoje: ja sam diplomirao u vojnoj školi i spremao se za akademiju, Stevan se javio kratkim pismom iz Amerike objašnjavajući da se više neće vraćati u Jugoslaviju, a Neda je doživela težak nervni slom. Nakon tog kraha, nikada više nije mogla da se potpuno oporavi. Obuzeli su je strahovi od starenja, nesigurnosti i samoće. Taj smo raspust proveli zajedno iako to nisam želeo. Znao sam da moram da joj se posvetim, budući da oca više nije bilo i da smo o njemu, sve češće govorili kao o izdajici. Ubrzo, ta tema, u razgovoru sa majkom, postade neprijatna. Neda bi se samo namrštila pri pomenu oca, a onda bi nastavljala da priča šta sve planira za nas dvoje. Htela je da provodimo više vremena zajedno, nameravala je da mi uskoro kupi auto na kredit, imala je u planu da putujemo u inostranstvo. Međutim, ništa se od toga nije ostvarilo.

Neda mi je, po izbujanju rata, napisala jedno pismo. Obavestila me je da se sprema na korak, koji dugo nije smela da učini. Sada je konačno skupila dovoljno snage. Ubeđivala me je da to ne čini iz očajja, niti zbog Stevana. Rešila je da ode tamo gde će nekome biti potrebna: u Bosnu. Zgužvao sam taj list, sišao sa broda i u jednoj tivčanskoj kafani dugo i teško pio. Probdeo sam noć u iznajmljenoj sobi sa drvenim kopcima, koji su se u neko doba otkočili pod silinom vetra, nastavljajući besomučno da lupaju. Ta noć se u Tivtu pretumbala na glavu. Kroz prozor bih povremeno gledao u izlog berbernice "Šabić". Grad je bio pust. Dole u civilnoj luci čekao me je brod spreman za isplavljenje. Tada sam, mislim, čitajući po ko zna koji put taj kratki somnambulni tekst svoje majke odlučio da učinim to. I kada sam izašao na ulicu, i kada me je vetar još jednom vratio u ulaz, znao sam da od te zamisli više ne smem da odustanem. Komandant broda me je oterao u kabinu i preuzeo smenu oficira plovidbe umesto mene. Ja sam, slušajući njegove komande preko razglasa, nastavio da ležim na svom krevetu, razmišljajući o onome što sam nameravao da učinim. Napolju je more valjalo brodove prema Oštrom rtu. Metalna boja vode se povremeno pojavljivala u okruglom oknu, ubeđujući me da idem do kraja. Da pobegnem od te teške, sumorne boje. I to sam učinio sledeće noći, na Visu: Iskrcao sam se sa torbom, presvukao u civilno odelo i sačekao isplavljenje trajekta "Vuk Karadžić". Sa gomilom unezverenog sveta, koji je s mržnjom gledao na ukotvljene brodove ratne mornarice, tog jutra sam i ja isplovio iz Viške luke. Plovili smo pored malog groblja, lagano, ka izlazu na otvoreno more. Potom sam izašao na gornju palubu, osmotrio i shvatio da bi najbolje bilo da se pridružim nekome. Izabrao sam jednu stariju gospođu koja je putovala sa dvama velikim koferima i jednim psom. Pseto me je prvo opazilo dok sam prilazio, zalajalo je, a onda se gospođa okrenula prema meni. Nasmejala se zbog nečeg, podigla psića na grudi i pozvala me da stanem pored nje. Kada je čula moj govor osvrnula se oko sebe prema mornarima koji su poslovali na palubi. Potom mi se zagledala u lice. Rekla mi je da sa tim izgledom mogu da prođem, ali da bi trebalo da govorim tiše. Umesto mene, govorila je ona. Zvala se Gabrijela. Bila je udovica nekog admirala Valenta koji je svoj radni vek proveo na Visu. Pokojni admiral bio je sahranjen uz najviše počasti pre šest godina, a njoj je ostala kuća i njegova penzija. Zavoletela je Vis iako je rođena na kopnu, u Osijeku. Na ostrvu je provela skoro dvadeset godina i sada ga je napuštala. Gabrijela Valent je pri tom pogladila psa po glavi, a njemu je ispala jezičina i samo je dah-tao zureći u svoju gospodaricu. Žena reče da to što se događa oko nje ne liči više ni na ludnicu, već na neko bezobrazno sprdanje. Vlasti na Visu su po izbujanju rata počele da vrše pritisak na nju ne bi li se iselila iz kuće. Ona nije htela i pokušavala je sve preko prijatelja u Zagrebu, ali bezuspešno. Prijatelj iz Zagreba je izgubio posao,

a njoj je stiglo rešenje. Morala je da napusti kuću. Međutim, na put nije krenula sama. Dole, u brodskoj štivi, nalazio se veliki kovčeg sa posmrtnim ostacima njenog muža. Nije htela da ga ostavi. Dobar deo ušteđevine je odvojila za taj premeštaj na novo grobno mesto. Ja zanemeh pošto shvatih da putujem sa ženom i njenim mrtvim mužem, admiralom stare jugoslovenske mornarice. Ona primeti moju pometenost. – Bojite se? upita. – Ne, rekoh, samo sam malo zbunjen. – Pa da, sada smo svi malo zbunjeni. Pas ponovo zalaja, iskoči iz njenog naručja i ode do ograde trajekta. Gabrijela Valent ga pozva da se vrati, a jedan mornar ga udari nogom. Pas zacvile i ustuknu.

Sa Gabrijelom Valent sam proveo još nekoliko sati u Splitu, dok su dokerski radnici prebacivali kovčeg njenog muža na železničku stanicu. Nameravala je da putuje dalje i kada je čula da ja hoću da idem u Bosnu, samo je slegnula ramenima. Otrpazio sam je na voz, pomogavši joj sa koferima. Dok smo se rukovali, žena me je zagrlila jednom rukom i prislonila mi svoj obraz uz lice: Zlatni ste, ali nemojte u Bosnu. Mogli biste imati problema. Odmahnuo sam glavom, a ona je još jednom slegnula uskim ramenima, pogledala me i ušla u voz. Potom se pojavila iza jednog prozorskog okna. Mahnula mi je kao da me zove. Ostao sam spuštenih ruku, dok se kompozicija tromo, nesvakidašnje sporo, vukla kraj mene.

449

Anina senka se ukoči, a lutka se mlohavo sroza na pod. Primitih da joj ramena podrhtavaju. Potom se okreću i ode da isključi muziku. Svetlost sa tavanice poče da trne i menja boju. Naposletku, umesto žutog snopa, odozgo nastavi da se sliva neko svetlo nalik pepelu, koje čitavu pozornicu gurnu nekud u dubinu. Na scenu stupi silueta ali bez šešira:

– Sve ovo! reče ona nekim tuđim, ni svojim niti lutkinim glasom: Sve ovo što vam je moj pacijent ispričao o sebi – uzgred, on to nikada rado nije činio – dakle, sve to, ne morate primiti k srcu. Kao što ni ja nikad nisam primao. Nikad, ponavljam. *Silueta se raskorači nad mrkom hrpom na podu: Zovem se Kurt Pilger. U Lajpcigu sam vodio ovog pacijenta. Radili smo u grupi. Sekcija broj dva. Najpre petoro, pa osmoro, pa petnaestoro. Pokušavao sam da doznam zbog čega su moji pacijenti postali socijalno neprilagođeni. Najpre sam mislio da je alkohol bio uzrok, onda sam ga video kao posledicu. Pacijent Janko Baltić se najviše opirao terapiji. U početku smo imali mnogo, zaista mnogo problema. Pokušao je i da beži. Bio sam prisiljen da mu dajem jake doze sedativa i antidepresiva. Herr Baltić je to dobro podnosio, ali čim bi se doza smanjila, postajao bi agresivan. Povredio je jednog bolničara i nakon toga bio kažnjen. Držao sam ga u samici skoro mesec dana. Najpre je udarao u vrata i zidove, režao, grebao kao zver. Nokte gotovo da nije imao kada sam prvi put ušao kod njega. Bio je*

miran. Krotak. Kada sam seo na krevet, prišao mi je, spustio glavu na krilo. Tada smo otpočeli razgovor. Najpre nasamo, a onda u grupi. U to vreme je Frau Zojfer stigla u sanatorijum. Primetio sam da Herr Baltić reaguje na tu ženu. Iskoristio sam to. Organizovao sam igre ispovedanja. Herr Baltić je pokazao zadivljujuće pamćenje. Kada bi počeo da priča, pogled bi mu se ukočio, kao da više nije bio sa nama. No, on nam nije pričao o sebi, nego o drugima. Isključivo o drugima. Saznao sam na kraju da nikada nije otišao u Bosnu kuda se uputio nakon dezertiranja, već da je onog dana uleteo u poslednji vagon voza kojim je gospođa Valent krenula iz Splita. Kada sam ga pitao zbog čega je to uradio, odgovorio je veoma zagonetno. Zbog jednog vrapca, rekao mi je, zbog vrapca kojeg je tog časa primetio na peronu. Kada sam zatražio da mi objasni, nije umeo. Rekao mi je da se dvoumio i da je u tom času spazio tu ptičicu. I ona je ugledala njega, a onda je prhnula u vazduh. Da li je i on pozeleo da učini isto: to već ne znam. Uglavnom, taj prizor ga je naterao da se u poslednjem trenutku ukrca u voz. Kada se pojavio u kupeu Gabrijele Valent, ona se nasmejala i pokazala dlanom sedište preko puta: Očekivala sam vas! Herr Baltić je spustio svoju torbu i seo. Naslonjen na prozor, nastavio je da pomno posmatra ženino lice i sluša njene nepovezane priče o prošlosti. A onda ga je upitala da li igra šah i ne čekajući njegov odgovor, izvukla je malu šahovsku tablu sa minijaturnim figurama koje su se ubadale u ploču. Tu naviku je nasledila od svog pokojnog muža. Herr Baltić se nasmejao i povukao potez. – Dobro je što ste me poslušali, rekla je Gabrijele, povlačeći potez: Sada vam je u Bosni baš kao na ovoj plohi! On je pomislio na svoju majku: bio je drugi muškarac koji ju je u životu izdao. Mučen tom mišlju, počeo je da gubi. Gabrijele Valent je primetila da mu koncentracija slabi i pokušavala je da ga razveseli. Iz torbe je izvukla flašicu sa alkoholom: Želite? Herr Baltić je rado prihvatio. Ubrzo se nije više pitao zbog čega je to učinio. Više ga nije mučila dilema da li je ono pismo trebalo protumačiti kao majčin poziv ili praštanje. Zagledao se u tamne oči gospođe Valent i nasmejao se. Nasmejala se i ona. Ta partija šaha se nastavila tokom cele jeseni i zime, u stanu koji je ona iznajmila u Ciglarскоj ulici nadomak dravske obale. Herr Baltić nije smeo da izlazi napolje, vreme je provodio igrajući šah, čitajući ili razgovarajući sa gospođom Valent. A onda, jednog dana dok je ona bila na Donjogradskom groblju gde je sahranila svog admirala, iznenada je odlučio da izađe napolje. Bio je vetrovit dan, ali on je dugo ostao da sedi na klupi u parku, umotan u vindjaknu. Gledao je prolaznike i pušio. Iskušavao je ljude napadno zureći u njih. Želeo je da vidi da li će neko od njih konačno shvatiti da je stranac, da nije odavde, da je neprijatelj koga treba ukloniti. Ta mu je igra vremenom postala navika. Svaki izlazak gospođe Valent bi iskoristio za to. Međutim, niko još nije prepoznao u njemu to što je on očekivao. Umesto prolaznika, on je po-

čeo da oseća grozu gledajući u njihova lica. Najviše su ga uznemiravala deca: bilo je u njima nešto što nije mogao da podnese, zbog čega je ustajao sa klupe i bežao u stan. Ležao bi potom dugo, tresući se, ali ne od hladnoće nego od jeze. Pokušavao je da zaboravi ta lica, ali ona su mu se neprestano vraćala. Priznao je to jedne noći Gabrijele, pošto joj nije dozvolio da upali svetlo. Kada ga je upitala zbog čega, on joj je ispričao šta mu se dogodilo. Bio je već u tom stadijumu da ni njeno lice više nije mogao da podnese. – Gadiš se? upitala je ona iz mraka. – Ma ne, samo ne mogu da izdržim. – Čudno, rekla je ona potraživši ga hladnim dlanom ispod pokrivača. On se trgao. – Gadiš me se jer sam stara. – Ne, ne razumeš. – Sve mi je jasno, dodala je ona i okrenula se na drugu stranu. On je ostao da nepomično zuri u tminu. Ponestajalo mu je vazduha. Ustao je da otvori prozor, a onda ga je uplašila iznenadna misao: poželeo je da skoči s prozora mansarde, gde su stanovali. Bilo je hladno, ali on je uporno stajao u pidžami pored prozora. Dole je nazirao tamne uskovitlane krošnje. Pitao se šta bi se dogodilo kada bi udario u neko drvo. Nije želeo da preživi taj pad. Nagnuo se kroz prozor u udahnuo ledeni vazduh. Gabrijele je vrisnula iza njega, povukavši ga svom snagom unutra. Zajedno su se srušili na pod. Disao je isprekidano, zadihano, kao nakon velikog napora, a onda se umirio.

Ujutru, za doručkom, nisu prozborili ni reči. Naposletku je on promućao da želi da ide. Gabrijele ga je pogledala i klimnula glavom. Reče da je odavno osetila tu promenu kod njega, ali da nije imala hrabrosti da ga upita bilo šta.

451

Dvadesetak dana kasnije, uoči dočeka Nove 1993, moj pacijent je napustio Osijek. Nekoliko sati potom zauvek je ostavio teritoriju stare Jugoslavije. Putovalao je pod imenom evangelističkog pastora Jona Smolica, sa dokumentacijom čije krivotvorenje je platila Gabrijele Valent. Prešavši austrijsku granicu, shvatio je da više ne žali ni za čim. Izvadio je iz kofera mali šah koji je dobio na poklon i rasklopio ga na kolenima. Postavio je figure i počeo da igra. Kondukteru, koji je odškriкнуo vrata kupea, pružio je kartu ne gledajući ga u lice. Čovek ga je nešto pitao, ali on nije podigao pogled.

Želeo je da zaboravi.

Anina silueta se zanjiha na sceni, napravi još jedan nesiguran korak ka rampi, a onda pokleknu. Nad njom je svetlucao sve gušći, nadolazeći pepeo.